39315/B

F. XVIII.

18/0

73175

D. L. OSKAMP,

Doctor in de Genees- Heelkunde en Wijsgeerte.

OVER DE

NATUURLIJKE EN INGEËNTE KINDERPOKJES,

BENEVENS

De wijze om zig voor dezelve te behoeden en voortebereiden.

Te AMSTERDAM, bij
DE WED: J. DÓLL,
1797.

WELLCOME
HISTORICAL
MEDICAL
LIBRARY

Op het verzoek van veelen mijner vrienden aangemoedigd deeze, in het letterkundig Genootschap CONCORDIA & LIBERTATE *voorgeleezene, Verhandelingen ook door den druk gemeen te maaken, hoope ik, dat de weinige, hier in vervatte, aanmerkingen en waarneemingen, zoo over den oorsprong, oorzaak en voortgang der Natuurlijke en Ingeënte Kinderpokjes, als over de eenvoudigste, en dus ook voor een iegelijk de gemakkelijkste wijze om zig voor deeze ziekte, het zij dezelve* Epidemisch *of alleen* Sporadisch *grasseere, te behoeden en voortebereiden, aan mijne Land- en Stad-genooten, niet geheel onaangenaam zullen weezen, in een tijdstip, waar in wij de Pokjes onder ons zoo geweldig zien heerschen, en waar in veele ongelukkige Ouders en Vrienden niet zelden door dezelve, in de hevigste angsten, ja dikwerf in de bitterste droefheid op het onverwagts worden gedompelt. Amsterdam den 4 Junij* 1797.

Onder alle Ziektens is 'er geene onſtandvastiger en ontrouwer dan de Kinderziekte; zij beſpot meenigmaal de zorgvuldigſte oppasſing; en ſtelt de gegrondſte hoop van den besten Geneesheer te leur; het eene oogenblik ſtaat alles gunſtig, en het andere kondigt een gewisſen dood aan: 't is ook daarom, dat 'er geene Ziekte is, die naauwkeuriger toeverzigt en oplettenheid vordert; 't welk volſtrekt ſtrijdt tegen het dwaalend gevoelen van 't Gemeen, dat de Kinderpokjes geene geneeskundige hulp noch oppasſing noodig hebben.

TISSOT & BIKKER.

VERHANDELING

OVER DE

NATUURLIJKE

KINDERZIEKTE.

De Kinderpokjes, (die in het Arabisch *Bothor*, in het Latijn *Variolæ*, in het Engelsch *Smallpox*, in het Hoogduitsch *Kinderblättern*, *Urſchlächten*, in het Fransch *la petite Verole*, en in het Italiaansch *vajuolo* genaamd worden,) zijn een algemeene uitſlag van bijzondere puisten over het geheele ligchaam, die allengskens tot zweeren overhellen.

De eerſte oorſprong van de Pokjes is agter het gordijn der oudheid verborgen gebleeven; waarſchijnlijk is het, dat dezelve aan de oude Grieken en Romeinen geheel onbekend geweest zijn, dewijl wij, wat men ook uit hunne ſchriften vóor het tegendeel heeft trachten te beweeren, nergends eenige echte en voldoende bewijzen hier van vinden aangeteekend, en het ten uiterſten vreemd moet

ſchijnen, dat deeze naauwkeurige en oplettende waarneemers eene zoo zeekere en duidelijke Ziekte op eene zoo ongewisſe wijze zouden hebben beſchreeven. —

Sarcone heeft ons uit goede gronden beweezen, dat dezelve het eerst ontſtaan zijn bij de wijdafgeleegenſte Natien van Æthiopien, of aan de uiterſte grenzen van Aſie, van waar zij hoofdzakelijk door het voeren van den Koophandel aan bijzondere Vreemdelingen medegedeelt, en dus ook allengskens tot andere Natien overgebragt wierden. Zij zijn in het 572ſte Jaar van onze tijdreekening in Arabien, werwaarts zij door de Æthiopiers gebragt waren, algemeen bekend, en in het jaar 622 het eerst door Aäron, een Arabisch Geneesheer, beſchreeven geworden, ofſchoon alleen de voortreffelijke beſchrijving van RHAZES, door hem op het einde van de negende Eeuw uitgegeeven, tot ons is overgekomen. Na ſommigen zijn zij in de zevende, na andere in de negende, en na eenige wederom op het einde der elfde, of in het begin der twaalfde Eeuw en wel door de Saraceenen in Europa, van daar in het Jaar 1492 in America, en eerst in het Jaar 1718 op de Caap de Goede Hoop gekoomen. In het Jaar 1270 waren de Pokjes reeds eene algemeene Ziekte in Engeland geworden, van waar zij zich ook bijzonderlijk door geheel Europa uitgebreid hebben. In Sweeden is het oudſte bericht deezer Krankheid van den Jaare 1578, het welk ons de Geneesheer

van

van Koning ERICH DE XIVde en JOHANNES DE IIIde, BENEDICTUS OLÄUS in zijn *Nijttigh läkare-Book*, onder den naam van *Mäffling*, of wilde Mazelen, van dezelve heeft gegeeven. In het algemeen bleeven hier van de Noordelijke Landen nog lang verfchoont, wanneer zij reeds veele Eeuwen in de warmere Landftreeken geheerscht hadden, zoo wierden zij eerst in het Jaar 1733 van Denemarken na Groenland, en in 1768 en 1769 na Kamfchatka overgebragt. De Cofakken en Calmukken zijn van dezelve volkoomen bevrijd gebleeven, tot dat zij haar eerst zeer laat van de Rusfen hebben gekreegen, hetwelk waarfchijnlijk, na de berichten van GMELIN, ook heeft plaats gehad in Sijberien, voor dat het door de Rusfen wierd ingenomen.

Het is eene doorgaands in zwang-gaande, aanfteekende (*Epidemifche*) Ziekte, die zig op veele plaatzen in zeekere bepaalde tijden wederom fchijnt te vertoonen, gelijk hier in Amfterdam om de vier, in den Haag om de vijf, en in andere fteden wederom de zes of zeven Jaaren. Zij duurt als dan gewoonlijk eenige maanden, en dikwerf kan zij een jaar of nog langer blijven regeeren; hoe goedaartiger de Pokken zijn, dies te langer zullen zij gemeenlijk aanhouden, daar zij inteegendeel fchielijker verdwijnen, wanneer zij boosaartig worden bevonden, in welk geval wij ook doorgaands eene veel fterkere en fpoedigere aanfteeking befpeuren. In groote fteeden, getuige is onze ftad zelve, zal men wel al-

toos fommigen van dezelve aangetast vinden; doch zij breiden zich in deeze tusfchentijden niet zoo zeer uit, als wanneer zij meer algemeener heerfchen. Op plaatzen echter, waar zig om verfchillende oorzaaken veele Vreemdelingen verzaamelen, ziet men dezelve, om het gevaar der befmetting, wel eens fpoedig wederkeeren, gelijk ROZEN hier van twee zeer ongelukkige voorbeelden verhaalt heeft: „ In den Jaare 1755 in Februarij, was niemand in „ Upfala met de Pokjes befmet; doch daar kwam „ een Student van Oerebro, alwaar de Pokjes „ heerschten, en door deezen wierd de Ziekte van „ daar na Upfala gebragt; een ander Student „ wierd daar door befmet en ftierf. De Broeder „ van deezen reisde van Stokholm na Upfala, om „ de begravenis te verzorgen, en deeze voerde de „ Pokjes na Stokholm met zig terug." Veel al beginnen zij tegens het voorjaar te heerfchen, breidden zich geduurende den zomer meer en meer uit, beginnen in den herfst wederom afteneemen, tot dat zij allengskens met den winter geheellijk verdwijnen.

Hoe vroeger zij doorgaands in het voorjaar aanvangen, dies te heviger zijn zij, en hoe laater daartegen, dies te zachter; gelijk zij na de waarneemingen van anderen, in het begin en op het einde eener *Epidemie*, of zo dezelve langer als na gewoonte aanhoud, zeer boosaartig worden. Zeer kwaadaartige *Epidemien* ziet men gemeenlijk een' zachten aanvang neemen; dan zij worden van dag

tot dag gevaarlijker, tot dat zij niets dan dood en verwoesting, waar zij komen, met zig voeren, daar na worden zij wederom goedaartiger, en men ziet dagelijks het getal der dooden en de Kinderziekte zelf verminderen.

Veele *Epidemien* zijn dikwerf zeer goedaartig, daar anderen integendeel zich ten uiterften boosaartig vertoonen. In de boosaartigfte derzelven worden veelen zeer goedaartig aangetast, zoo ook veelen zeer boosaartig in de goedaartigfte, en niet zelden ziet men op twee zeer nabijliggende plaatzen zeer goedaartige en zeer boosaartige Pokjes te gelijker tijd regeeren. Zij richten zig doorgaands na die *Epidemie*, die aldaar het laatfte heeft plaats gehad, na andere krankheden, die met hun te gelijk heerfchen, naar de verfcheidendheid der lucht, der jaargetijden, van het weêr en andere land of plaatzelijke (*Endemifche*) omftandigheden, gelijk zij dikwerf in laage, vochtige en zeer warme landftreeken bijzonder kwaadaartig worden gevonden. Veeltijds kan men nergends eene oorzaak van haare kwaadaartigheid ontdekken, en dan weder zijn zij goedaartig, wanneer men met rede het tegendeel vermoeden zoude. Bij warm weêr en in den zomer zijn zij doorgaands gevaarlijker dan in het voorjaar, den herfst of in den winter, zoo als wij zelfs voor eenige weeken, offchoon nog zeer vroeg in het voorjaar, bij het warmere weêr hebben ondervonden; fomtijds echter fchijnt noch het jaargetij, noch het weêr eenigen invloed op de

Pokjes te maaken, want zij kunnen in het midden des winters zeer boosaartig, en op het heetfte van den zomer integendeel zeer goedaartig zijn en worden, bij eene zwaare *Epidemie* in Warrington kon men bij alle mogelijke weêrs-veranderingen geen de minfte verandering hier door in de Pokjes bemerken. Veel al zijn zij zachter, wanneer zij dikwijls wederkoomen, dan, dat men hier omtrend ook wederom geen vasten regel kan op geeven, kunnen wij uit het voorbeeld van Napels afneemen, alwaar na SARCONE van het Jaar 1760 tot 1768, en dus in het kort beftek van maar agt jaaren, zes zeer doodelijke *Epidemien* achtereenvolgende geheerscht hebben.

Niets gevaarlijker echter, dan wanneer de Pokjes voor het eerst op eene plaats heerfchen, alwaar zij van te vooren nog onbekend waren gebleeven, gelijk wij hier van de droevige bewijzen in de bijzondere Gefchiedenisfen van America, Kamfchatka en de Caap de Goede Hoop kunnen vinden, op welke laatfte plaats zij zeer ongelukkiglijk overgebragt wierden. Een Hollandsch Schip namentlijk, dat van Batavia na het Vaderland keerde, had drie kinderen aan boord, welke kort te vooren de Pokjes gehad hadden. Zij, die bij derzelver aankomst het linnengoed, het welk door deeze kinderen gebruikt, en in een kist bewaard was, waschten, wierden door deeze Ziekte aangevallen, waar door de Pokjes zoo verfchrikkelijk aan 't woeden geraakten, en zich zoo diep in het land uitbreidden, dat zij niet ophiel-

hielden, voor dat de Hottentotten een wal opwierpen, en dezelve met een wagt bezetteden, om te beletten, dat niemand dieper in het land koomen zoude, en alzoo aan de Pokjes, even als aan de Pest, grenspaalen te zetten, waar over zij niet komen mochten. Op fommige plaatfen zijn zij wederom ganfchelijk verdweenen, zoo verhaalt ons CLEGHORN, dat in Minorka, van 1725 tot 1742, en dus in 17 jaaren, geen Pokjes gezien wierden, wanneer zij toen denkelijk door een fchip aldaar weder zijn gebragt geworden. In Boston zijn zij na 17, 12, 11, 13, 19, 9, 22 jaaren, en dus in zeer ongelijke Perioden wedergekoomen, op andere Plaatzen hebben zij 20 jaaren en langer gehuisvest, zonder eenmaal *Epidemisch* te worden, op andere wederom, gelijk in Cajenne, een groot gedeelte van Tartarijen, en op 't Eiland St. Helena zijn zij nog geheel onbekend gebleeven, op de eerfte plaats zelfs wierden zij in het jaar 1766 door Moore-flaaven gebragt; doch zij hadden aldaar geene erge gevolgen, en breidden zig niet wijder uit, 't geen bijzonder opmerkelijk is, op de laatfte wordt door de Inwooners alle moogelijke voorzorg genomen om te beletten, dat zij aldaar door geene vreemde fcheepen, gelijk bij ons voor de Pest gefchiedt, mogten aankomen.

Het is eene der gevaarlijkfte Krankheden, waar door 's jaarlijks een veel grooter aantal van menfchen, dan door de Pest zelve, op het onverwagtst wordt weggenomen. In goedaartige

Epidemien ziet men gewoonlijk het 7de, 10de, ja 14de; maar in boosaartige het 5de of 9de der geenen, die door dezelve worden aangetast, ellendiglijk omkoomen, men reekent hier om, dat in beiden, door elkander geslaagen, het 7de, en dat van een millioen menschen, wier algemeene leeftijd op honderd jaaren bepaald was, ook binnen de honderd jaaren een getal van 2,37,600 sterven zouden. In Rotterdam zijn, na het getuigenis van BIKKER in het Jaar 1772, 650 aan deeze Ziekte omgekomen. CAMPER verhaalt ons, dat hij op de weekelijksche sterflijsten van Londen doorgaands een getal aantrof van tusschen de 70 en 90, die aan de Kinderziekte overleden waren, en in het Hospitaal der Kinderziekte zijn in die zelfde stad zedert 1746 tot 1765 en dus in 19 jaaren, van de 7819 Lijders 1966, of bijna één van de 4, ongelukkiglijk gestorven. In het jaar 1755, wanneer de besmetting aan de Caap de Goede Hoop zoo groot was, dat men aldaar geen geld aan dorst raaken, voor dat het zelve eerst in bakken met water, die daar toe buiten de deur gesteld waren, eenigen tijd gelegen, en daar na door een' slaaf, welke de Kinderziekte alreeds gehad had, afgewasschen was, sneuvelden aldaar omtrend 1000 Europeaanen en nog ruim zoo veel slaaven! In 1756 stierven 'er te Koppenhagen 1117 en omtrend het jaar 1770 te Napels 16000 menschen aan dezelve. CONDAMINE verzeekert, dat 'er jaarlijks in Frankryk 30,000 menschen door deeze ziek-

ziekte omkoomen. Het blijkt uit eene lijst van ROSEN, dat 'er op één jaar in Sweden 17,3,73 aan de Mazelen en Kinderziekte, en alleen door de laatfte 270 van de 300 kinderen bij de Koninglyke Garde geftorven zijn, en hoe veelen 'er alleen in onze ftad van tijd tot tijd aan dezelve zijn omgekoomen, zullen wij hier na, over de Inënting der Kinderpokjes fpreekende, uit de beste bereekeningen met aandoening opgemaakt vinden.

Wanneer de Pokjes wederom eerst beginnen te heerfchen, heeft men opgemerkt, dat doorgaands de kinderen het meest door dezelve overvallen worden; dan in het algemeen ftooren zij zich aan geen onderfcheid van geflacht of jaaren, want niet zelden zijn de voorbeelden van kinderen, die of leevendig en van dezelve gefchonden, of leevendig en met dezelve bezet, of dood en met de teekenen van boosaartige Pokjes gebooren wierden. Voor eenige weeken wierd hier eene vrouw, die reeds lang geleeden de Pokjes gehad, en op het laatst van haare zwangerfchap een of twee Lijders aan dezelve opgepast had, zeer gelukkig verlost, het kind had bij zijne geboorte geen de minfte teekenen van onpasfelijkheid gegeeven, doch naauwlijks was dit een half uur geleeden, of de Pokjes begonnen zig reeds in eene groote meenigte bij hetzelve te openbaaren; even zoo veele gelegenheid heeft men insgelijks om te kunnen bemerken, dat zelfs geene zeventig of tachtigjaarige grijzen zich voor deeze

zoo gevaarlijke Krankheid veilig achten kunnen. Zeer weinige menfchen zijn 'er, die geduurende hunnen geheelen leevensloop van dezelve verfchoont zijn gebleeven. Men heeft, wel is waar, getracht hier omtrend eene bepaaling van vier of vijf op de honderd te maaken, dan, behalven dat zulks nimmer met eenige mogelijkheid vastelijk bepaald zal worden, kan men ook niet altoos verzeekerd weezen, of dezulken de Pokjes niet wel voor hunne geboorte, of in het eerfte tijdperk van hun leeven zoo ligt, ja bijna geheel onmerkbaar doorgeftaan hebben, gelijk ik zelf dit meermaal heb ondervonden, dat kinderen, reeds eenige dagen van een zoo goed foort van Pokjes ten tijden, dat dezelve niet zeer fterk regeerden, aangedaan waren, dat hier op de ouders in 't geheel geen gedachten gemaakt hadden, en daarenboven kan men niet altoos met volkoomen zeekerheid weeten, of deezen niet welligt de Pokkoorts, zonder de volkoomen Pokswijzen uitflag, niet die van SYDENHAM, onder den naam van *Febris Variolofa cum petechiis et falivatione critica*, maar die van VOGEL, onder den naam van *das Pockenfieber ohne die Pocken*, in plaatfe van de gewoone Pokjes gehad hebben; offchoon het echter zeeker is, dat fommigen, voor zoo verre zij wisten, van dezelve nimmer zijn aangetast geworden, waar van ons de onfterflijke BOERHAVE, de groote DIEMERBROEK, en de bij ons allen zoo zeer geachten en

met

met recht nog betreurd wordende OOSTERDIJK tot voorbeelden ſtrekken kunnen. Hoe zelden het ook ondertusſchen zijn mooge, dat ſommige menſchen van dezelve zijn bevrijd gebleeven, nog zeldzaamer is het, dat anderen meer dan eenmaal van deeze zijn overvallen geworden; het is intusſchen zeeker, dat wij bij eenige Schrijvers zoodanige *Recidiven* van de Pokjes vinden aangeteekend, in Ancona bij voorbeeld woedden zij in het jaar 1751 zoo hevig, dat veelen, die dezelve reeds eenmaal gehad hadden, voor de tweedemaal wederom hier door aangedaan wierden, en in 1765 waren zij te Delft zoo algemeen en zoo gevaarlijk, dat ook daar veele bejaarden andermaal aangetast wierden. MARECHAL DE ROUGERES wil de Pokjes voor de tweedemaal in het Steedjen Lamballe meer dan twintigmaal waargenomen hebben, en te Napels en Florence zou het geheel niets bijzonders weezen, als zij twee of driemaal bij het zelfde voorwerp wederkwamen. Het is ons allen bekend, dat 'er, behalven de waare Kinderpokjes, ook valſche onder den naam van Steen- Water- en Windpokjes, ja zelfs Mazelen met een' zeekeren Pokswijzen uitſlag, worden gevonden, en hoe ongemakkelijk het is deeze, wegens haare ſoms zoo groote overeenkomst met de Kinderpokjes, van dezelve behoorlijk te onderſcheiden, zullen zij alle weeten, die maar eenigzins gelegenheid gehad hebben om dezulke op verſchillende wijze te behandelen en waartenee-men; het is derhalven aan deezen, dat men veele on-

ech-

echte waarneemingen omtrend dit gewigtig Hoofdſtuk heeft toeteſchrijven; zoo wierd eertijds verzeekert, dat LODEWIJK de XVde. in het 14de jaar zijns ouderdoms voor de eerſte, en daar na in zijn 64ſte Jaar voor de tweedemaal van de Kinderziekte was aangevallen; doch weldra hebben naauwkeuriger berichten ons beweezen, dat de eerſte geen waare, maar valſche Pokjes geweest waren. Eene andere misſlag ten deezen opzichten is hier uit voortgeſprooten, dat zij, die Lijders aan boosaartige Kinderpokjes opgepast, of met dezelven een' gemeenzaamen omgang gehad hebben, ſomtijds een' plaatſelijken uitſlag, even als de Pokjes, hebben gekreegen, het welk door HUFLAND een *Varieteit* van de Kinderpokjes genaamd wordt, en waar van wij door JURIN, HUXHAM en KIRKPATRIK aanmerkenswaardige voorbeelden beſchreeven vinden. Eenigen zijn 'er, die deezen andermaaligen aanval der Kinderpokjes als één tot duizend hebben willen bereekenen. WERLHOF, DIMSDALE, en wijlen mijn zo achtenswaardige Leermeester OOSTERDIJK SCHACHT getuigden, dat zij in een 40, 46 en bijna 60 jaarige uitoefening der Geneeskunde dezelve nimmer voor de tweedemaal zelfs gezien hadden, en BOERHAAVE, MEAD, CHIRAC, ROSEN, MOLIN, MURRAY, BERGIUS, MERTENS, WATSON, ARCHER en veele anderen der beroemdſte Geneesheeren ſtaan met hun in hetzelfde gevoelen. Men zoude echter hetzelve bezwaarlijk volkomen kunnen ontkennen, naardien wij van het tegendeel ook eenige, al-

alhoewel zeer weinige, voorbeelden van insgelijks zeer beroemde mannen in de Geneeskunde aangeteekend vinden, als van MULLER, NICOLAI en van DOEVEREN, die in eene Pokken-Epidemie van het jaar 1640 getuigd veelen, en onder deezen ook zijne eigene huisvrouw, voor de tweedemaal aan de Kinderziekte, zelfs zeer gevaarlijk, gezien te hebben, offchoon hier aan door VAN SWIETEN, welke de valfche Pokjes tusfchen en na de waare Kinderziekte insgelijks *Epidemisch* heeft zien grasfeeren, uit de befchrijving der Ziekte van VAN DOEVEREN nog grootelijks getwijffeld wordt.

De naaste oorfaak van de Kinderziekte (*Caufa proxima*) is een bijzonder vergift (*Miasma*), het welk door zijn eigen reuk doorgaands kennelijk is, en alleen door de aanfteeking voortgeplant wordt. Want dat hetzelve ons niet is aangebooren, en daar na door aanfteeking of gisting te voorfchijn gebragt wordt, noch dat het zijne eigene zitplaats in de bijzondere klieren van de huid, in de navelfnoer, in de gebaarmoeder, in het zog, in het ruggemerg, of in de eerfte excrementen van het kind kan hebben, noch aan bijzondere wormen moet worden toegefchreeven, of ergends op eene andere wijze in ons ligchaam voortgebragt wordt, kunnen wij hoofdzakelijk hier uit afneemen; 1o. dat zonder aanfteeking de Kinderziekte nimmer in Europa ontftaan is, 2o. dat wij van de meeste landen het juiste tijdftip van haare eerfte aankomst weeten, 3o. dat veele

Na-

Natiën dezelve eerst laat hebben gekreegen, 4°. dat veele menfchen hier van geduurende hunnen geheelen leeftijd bevrijd, en eindelijk dat geheele Volken van dezelve tot nog toe verfchoont zijn gebleeven. Dat hetzelve insgelijks niet in de lucht gebooren, noch door dezelve alléén kan voortgeplant worden, blijkt hier uit, dat men de Pokjes, even als de Pest, door eene wijze voorzorg, zorgvuldig kan afweeren, en dat zij dikwerf afzonderlijk of verfpreid (*Sporadisch*), zonder op dien tijd doorgaands aanfteekende (*Epidemisch*) te worden, op fommige plaatfen regeeren; intusfchen dat de lucht ook wederom hier zeer veel moet toe brengen, fchijnt ons haare bepaalde wederkomst na vijf, zes of zeven jaaren &c. op verfchillende plaatfen, en het voorbeeld van VAN DOEVEREN te leeren, die ons verhaalt, dat door alle de Kranken van het Guarnifoen, die te Groningen met deeze Ziekte kwamen, geen één Inwoonder van dezelve wierd aangeftooken. BONT gelooft, dat de Pokjes het allereerst in Ægijpten ontftaan zijn, en wel door de veele, met ftilftaand water opgevulde, moerasfen en de meenigte van verrottende Dieren, Visfchen en Planten, die aan den oever van den Nijl altoos wierden gevonden. Hoe dit ook zijn mooge, 'er heerscht tot nog toe eene groote duisterheid in den oorfprong, gang, en voortplanting van deeze Krankheid, gelijk in veele andere *Epidemifche* Ziekten, en het fchijnt voor als nog alleen niet aanneemelijk, dat de Pokjes ooit weder in onzen hemelftreek uit ee-

eene zoodaanige ſamenkomst van omſtandigheden, waar uit zij voor de eerſtemaal ergends ontſprooten zijn, maar eeniglijk door de aanſteeking zullen voortgebragt worden.

Een andere oorſaak (*Cauſa remota, prædiſponens, προηγεμένη,*) van deeze Krankheid is de eigentlijke neiging, welke het menſchelijk ligchaam tot het aanneemen der Pokſtoffe vatbaar maakt; waar in echter deeze neiging geleegen zij, of wat daar toe eenige aanleiding kan geeven, is tot heden niettegenſtaande veele ſchrandere gisſingen en naauwkeurige waarneemingen van verſchillende geleerde mannen een diep geheim van de natuur gebleeven. Dikwerf vind men menſchen, die dezelve nog niet gehad hebben, offchoon zij zig in verſcheidene *Epidemien* aan eene meenigvuldige aanſteeking blootgeſteld hebben, en men heeft deeze, even gelijk veele kinderen, die meermaalen met anderen, welke aan de Pokjes ziek waren, geſpeelt, ja bij dezelve in een bed, met oogmerk om hier door aangeſtooken te worden, geſlaapen hebben, des niettegenſtaande op dien tijd vrij zien blijven, en naderhand van dezelve geheel onverwagts overvallen worden. BOERHAVE getuigd, dat eene vrouw, die in de zesde maand van haare zwangerſchap aan het ergſte ſoort van Kinderpokjes zeer gevaarlijk geleegen had, echter op het einde van haare reekening van een kind bevallen is, waar bij niet het geringſte teeken van deeze ziekte te vinden was; MAURICAU verhaald ons, dat hij, zijne moeder volkoomen gezond zijnde,

de, met de pokjes geboren is, nadat zijnen zesjaarigen broeder den dag te vooren aan dezelve geftorven was. In eene der voorige *Epidemien* wierd hier eene vrouw in de agt- en-dertigfte week haarer zwangerfchap van zeer goedaartige Pokjes aangetast, en beviel, na dat dezelve reeds aan 't afvallen geraakten, van een fchoon kind, bij 't welk de ziekte in het zelfde tijdftip gekoomen was, en COWELL, die het pokgift aan een Neger-meisje ingegeeven had, zag hier op geene teekenen van Kinderziekte te voorfchijn koomen; het fchijnt, zegt HAYGARTH, dat deeze neiging fomwijlen aanweezig is, en dan weder verdwijnt, en ook dikwerf in *Epidemifche* oorfaaken te vinden is.

Een derde oorfaak (*Caufa occafionalis*, προκαταρκτικὴ, πρόφασις) eindelijk, die tot het verkrijgen der Kinderziekte noodzaakelijk vereischt wordt, is in al dat geene geleegen, waardoor het Pokken-gift aan ons ligchaam medegedeelt wordt; dit gefchied door 't inädemen van eenen met Pokgift befmette lucht, of, wanneer dit vergift zelf doorgeflokt, of door de opflorpende vaten van de huid opgenomen wordt. Men wagte zig derhalven, zoo lang men van deeze Ziekte nog bevrijd gebleeven is, van allen omgang met dezulken, die met dezelve aangedaan zijn, voor het verkeeren op alle plaatfen, waar de lucht met dit vergift befmet, en dus insgelijks aanfteekend is, voor het genieten, beflaapen, draagen of behandelen, van fpijzen of dranken, bedden, kleederen, meubilen,

boeken, artzenijen, ſpeelgoed, brieven, geld, en in het algemeen van alles, hetwelk zodanig een Lijder gehad ja dikwerf een jaar en langer te vooren gebruikt heeft, indien het namentlijk zedert dien tijd, niet wel gezuiverd, weggeſlooten, en niet aan de vrije lucht blootgeſteld geweest is; men hoede zig insgelijks voor het gebruik van alle ſoorten van Inſtrumenten, die bij zulk een' Kranken aangewend en, of door zijne uitwaaſeming, of door den etter zelfs beſmet zijn, gelijk de ſnippen, lancetten, keel- en klijſteerſpuiten, laatbanden, ſchaaren, mesſen en anderen.

De Pokjes zijn na het gevoelen van ſommigen de drie eerſte weeken, gereekend van den eerſten dag der uitbotting, aanſteekend; doch na HAYGARTH beſmetten zij de eerſte dagen niet, maar van dien tijd omtrend af aan, dat zij allen zijn uitgekoomen, tot dat de laatſte afgevallen is. Het is even zoo bezwaarlijk nauwkeurig te beſtemmen, in welken tijd deeze Krankheid na eene natuurlijke beſmetting gewoon is zig te openbaaren, offchoon dit doorgaands omtrend den 10den of 14den dag na de aanſteeking ſchijnt te volgen. Beeter kunnen wij door eene ondervinding en de waarneemingen van veele jaaren verzeekeren, dat, (om met MEAD zelf te ſpreeken,) niet de ſtof, waar mede, maar het ligchaam, hetwelk beſmet wordt, de eigenlijke oorzaak van het goede of kwaade ſoort der volgende ziekte moet weezen, gelijk wij hier van onder anderen een zeer merkwaardig voorbeeld

bij van SWIETEN vinden aangeteekend. „ Een Jon-
„ geling, van een ſtil gedrag en goede gezondheid,
„ wiens vrienden in de nabuurſchap van Leijden
„ op een buitengoed woonden, wierd aldaar van
„ Amſterdam koomende, van de Kinderziekte zoo
„ goedaartig aangedaan, dat hij niet eenmaal ge-
„ noodzaakt was om dezelve zijn bed veel langer
„ als na gewoonte te houden, dan door deeze zoo
„ goedaartige Pokken wierdt zijne Moei, van eene
„ Galachtige en *Scorbutique* geſteldheid zijnde, on-
„ verwagts aangeſtooken, en van het allerboos-
„ aartigſte ſoort van Pokjes aangetast, zoodanig
„ zelfs, dat van SWIETEN getuigd, dat, wanneer
„ 'er ongelukkiglijk door de beweegingen van de
„ Lijderesſe een' Pok was doorgebrooken, hij bijna
„ door de hier door onſtaane lucht in onmacht ge-
„ raakte. Deeze ongelukkige Moeder geſtorven
„ zijnde, kreeg de Dochter, die haar beſtendig
„ opgepast had, ook ſpoedig de Kinderziekte;
„ doch wederom zoo goedaartig, als zij te vooren
„ bij haar Neef, die dezelve het eerst medege-
„ bragt had, geweest was, offſchoon zij niet door
„ deezen, maar door de gevaarlijke Pokjes van
„ haare Moeder was aangeſtooken." En voor
eenige weeken heb ik hetzelve met twee kinderen
ondervonden, waar van het eene, een Jongetje oud
5 jaaren, aan zulke boosaartige Pokjes heeft gelee-
gen, dat ik genoodzaakt was, bij zijn bed koo-
mende, den neus en mond met mijn doek geheel
te bedekken; op den 14den dag kreeg het Meisje,
van

van bijna twee jaaren, niettegenſtaande zij niet alleen in dezelfde kamer altijd geweest was, maar zelf een wafeltjen, waar mede het Jongetjen eenen geheelen nacht, geduurende zijne ettering, geſpeeldt had, en hetwelk, door dien hij zig zeer ſterk krabde, met de Pokſtof beſmet was, gegeeten, en op een zijner hoofdkusſens door de onvoorzichtigheid van de meid een geheelen nacht geſlaapen had, een zoo goedaartig en gemakkelijk ſoort van Kinderziekte, dat zij hier aan bijna niets uitteſtaan had; wij zien dus, dat het gevoelen der geenen, die veronderſtellen, dat de Pokjes, in een huis regeerende, van tijd tot tijd boosaartiger ſoort zouden voortplanten, hier door insgelijks volkomen wederlegd wordt.

Het is zeer bezwaarlijk, wanneer de Kinderpokjes regeeren, zich voor het gevaar van dezelve volkoomen te verzeekeren. „ Het allerbeste „ zou zijn, zegt ROSEN, dezelve te ontwijken, en „ te beletten, dat iemand beſmet wierd; doch „ de eene mensch heeft den anderen nodig, zij koo„ men op de markten, in de kerken, en op andere „ plaatzen te zaamen. Onze kinderen, die kort te „ vooren aan de Pokjes geſtorven zijn, worden „ in de kerken begraven, wij gaan of ſtaan op „ derzelver grafſteeden, wij ademen de lucht in, „ welke met het vergift der Pokjes vermengt is. „ Honden en andere dieren voeren het zelve van „ het eene huis in het anderen, in zoo verre kan „ men met grond zeggen, dat de Pokjes in 't al„ gemeen eene onvermijdelijke ziekte zij. Hij zij

„ gezeegend, die tegen derzelver vergift een te-
„ gengift weet uit te vinden." Verfcheiden, en onder deezen de voornaamfte Geneesheeren, hebben getracht dit geheim te ontdekken, of ten minften zoodanig een middel uit te vinden, waar door zij dezelven altoos goedaartiger konden maken. BOERHAVE geloofde, uit Spiesglas en Kwikzilver een Genees-middel te zullen vervaardigen, waar mede het vergift der Pokjes zoude kunnen verdreeven worden; of door dezelve in den beginne als eene zwaare Ontfteekings-koorts te behandelen, het uitbotten der Pokjes volkoomen af te keeren, en hier in volgden hem hoofdzakelijk DE LA METTRIE en TRALLES. LOBB meende in den *Ættiops Mineralis* een middel gevonden te hebben, waar door hij in ftaat zoude weezen de natuur van het vergift, fchoon met het bloed vereenigd, zodanig te kunnen veranderen, dat hetzelve geen Pokjes voort zoude brengen; maar gemakkelijk uitwaasfemen kunnen, waar van ook COTUNNI naderhand een der ijverigfte voorftanders is geworden. BERKLEY, geweezen Bisfchop van Ierland, was van gedachten, dat het Teer-water iemand van de Pokjes bevrijden, of dezelve ten minften goedaartiger maken zoude; ten welken einde ook ROSEN en BELLOSTE een bereiding van Pillen uitgevonden hebben (*). In Norrland is men gewoon

(*) Zo worden 'er dagelijks veele middelen ter verdrij-

woon de kinderen, om de Pokjes voortekoomen, met wat Muscus te omhangen, waar meede LINNÆUS verzeekert zijne kinderen voor dezelve beveiligd te hebben. In de waarneemingen, door de Societeit der Heelkunde te Stokholm in den jaare 1769 uitgegeeven, wordt het ſpek van Zeehonden tegen de Pokjes aangeprezen. LISTER en MEDICUS vertrouwden een zeeker middel, om dezelve volkoomen uitteroeijen, in den Koorts-bast gevonden te hebben, en van DEN BOSCH was van gevoelen, „ dat „ de *Regulus Antimonii Medicinalis* een middel zij „ dermaate vermoogend, ter verzwakking van het „ werkzaam vermoogen der Pokſmet, dat de „ ziekte eene geheel andere gedaante aanneemt, „ en die van eene huidziekte, zonder de gewoone „ toe-

drijving of voorkooming der Kinderziekte in de nieuws en andere papieren met veel ophef aangebooden; indien zij alle zodanig vervaardigd waren, dat zij, gelijk de beroemde Jicht-pillen, die enkel uit Jeruſalemſche Zeep beſtaan, en men zeer ſpaarzaam gebruiken moet, altoos veilig konden aangewend worden, zouden dezelve door haare gerustſtelling inderdaad voor veele ligtgeloovige menſchen voordeelig weezen kunnen; dan, daar wij door de ondervinding weeten, hoe veele braave onkundige lieden door dergelijke middelen, die gewoonlijk uit de ſterkſte dingen zijn zaamgeſteld, ongelukkig gemaakt worden, behoort men hier mede, even als met de meeste raadgeevingen, die, alhoewel zij in ſommige gevallen nuttig, in andere echter zeer nadeelig zijn kunnen, ten uiterſten voorzichtig en behoedzaam te weezen.

„ toevallen, bekomt." Het zoude voorzeeker te wijdloopig weezen thands alle die Genees-middelen aantehaalen, welke reeds door de Adepten of zoogenaamde Goudzoekers met dit zelfde oogmerk door hunne geheime konst uit de metaalen getrokken, en door hun *Besöardica Frigida*, in tegenoverstelling der *Besöardica Animalia*, genaamt wierden, waar onder voor al FRANCISCUS ANTONIUS, THEOPHRASTUS PARACELSUS BOMBASTUS, HELMONTIUS, en BASILIUS VALENTINUS boven anderen uitgemunt hebben. Het schijnt intusschen zeeker, dat even deeze *Arcana* of *Panacea aurea* aan veele Geneesheeren naderhand geleegenheid hebben gegeeven de metaalen, en inzonderheid de *Mercurialia* en *Antimonialia*, tot hetzelve einde te beezigen, gelijk, behalven de reeds genoemde, VAN ZWIETEN, DE HAHN, HILARY, CANWELL, VANNIER, GLAUBERS en veele anderen met eenen verschillenden uitslag gedaan hebben; dan het zijn niet alleen deezen, die een zodanig vermogen ter beteugeling van de Pokstof bezitten; de *Campher*, de *Myrrhe*, de *Flores Aquilegiæ*, en *Sambuci*, het *Succus Betulæ*, de *Geneverboom*, de *Guajak*, de *Absorbentia* en *Cinnabarina* zijn allen door onderscheide Geneesheeren na den bijzonderen aart hunner denkwijze omtrend de waare oorzaak en voortgang der Kinderziekte hiertoe op ongelijke tijden voorgeslaagen. Het was reeds RHASES, die van een zeekere Sijroop van Paarlen, *Syrupus alyandaci alschharavii*, gewag maakte, en verzeekerde, dat, indien iemand de-

dezelve gebruikte, wanneer 'er negen Pokjes uit waaren, het tiende voorzeeker niet te voorschijn koomen zoude. Jammer is het, dat eene zoo kostbaare Sijroop als deeze met den eersten schrijver over de Kinderziekte reeds te gelijk verlooren geraakt is, en niet minder beklagenswaardig voor het geheele menschdom, dat, daar men van de eerste tijden, dat de Pokjes algemeen begonnen bekend te worden, zig gestadig om een tegengift tegen dezelve te vinden, beijvert heeft, men hier in tot nog toe niet alleen zoo ongelukkig geslaagd, maar dat 'er zelfs geen flauwe straal van hoop, om hetzelve immer te zullen ontdekken, meer overig gebleeven is. —

Het eenigste Hulp-middel derhalven om van de Pokjes bevrijd te blijven, bestaat hier in, dat wij zorgvuldig alle geleegenheden vermijden, waar door wij van derzelver vergift zouden kunnen aangestooken worden; en het beste middel, om ons ten tijde eener algemeene besmetting voor dezelve, zoo veel mogelijk, voortebereiden, bestaat hoofdzakelijk in het waarneemen van een' goeden leefregel, en in het voorzichtig bestieren onzer Gemoedsdriften.

Het Pokken-vergift schijnt overal en altoos van denzelven aart te weezen; de hoofdzakelijke, misschien wel, behalven weinige *Endemische* of plaatszelijke omstandigheden, de eenige oorzaak, waarom wij zoo dikwerf in hetzelfde gehucht, in hetzelfde geslacht, ja veel al in hetzelfde huis zoo

veele ſoorten van goedaartige en boosaartige Pokjes zien regeeren, is in het verſchillende ſoort van het geſtel en in den onderſcheiden graad van gezondheid geleegen.

Zoo weeten wij in 't algemeen, dat ſcherpe en ſlegte vochten een' ſlegten etter, en boosaartige Pokjes geeven; dat wurmen, krampen en convulſive trekkingen veroorzaaken; dat ſlijm en galachtige onreinigheden in de eerſte wegen de uitbotting der Pokjes in veelen opzichten bezwaaren, ſcherpe en verſtikte etter te weeg brengen, de etter-koorts verſlimmeren, de verrotting bevorderen, *Diarrhöen* voortbrengen, en de Pokjes dus zeer gevaarlijk maaken kunnen, dat te dik bloed, hetwelk dikwerf tot onſteeking geneigd is, het getal der Pokjes vermeerdert, een groote hoeveelheid van etter aanbrengt, hevige toevallen en inwendige onſteekingen veroorzaakt; dat een waterachtig, opgelost en ſcherp bloed de zwarte of crijſtallijne Pokken, en de ergſte koorts met *Petechiën* en bloedſtortingen voortbrengt; dat een zwak en te ſlap ligchaam de volkoomene kooking der ſtoffe en de uitbotting der Pokjes verhindert, en eindelijk dat een zeer gevoelig en zeer verzwakt ligchaam aan de gewoone Pokkoorts het caracter van een zenuwkoorts kan mededeelen, en alzoo eene groote meenigte van zeer gevaarlijke toevallen kan doen te voorſchijn koomen. Terwijl gezonde ingewanden, niet te ſlappe en niet te ſtramme vaten, eene behoorelijke hoeveelheid

heid van niet te zeer verdikt, noch al te verdunt bloed, ſterke en geene te gevoelige zenuwen, het beste en goedaartigſte ſoort van Pokjes doen gebooren worden. Het is hier om, dat zij, die tamelijk vet zijn, in het aangezicht vrolijk en gezond uitzien, eene ſlappe en witte huit, en geene vuurige oogen hebben, zig doorgaands niet zonder grond goede Pokjes belooven kunnen; daar zij integendeel, die mager zijn, eene ſcherpe, dikke, harde en bruine huit, zwart hair, ingevallen oogen, eene harde of groove ſtem, en ontevreeden Gelaatstrekken hebben, zeer dikwerf voor kwaade Pokjes met reden vreezen moeten.

Men ziet hier uit tevens, hoe allernoodzaakelijkst het is, zig zelven, wanneer men tot hier toe van de Pokjes bevrijd is gebleeven, behoorlijk in acht te neemen, en zijn ligchaam na den bijzonderen aart van zijn geſtel voortebereiden, op dat men, eenmaal van dezelve overvallen wordende, deeze zoo gevaarlijke en boosaartige krankheid, ten minſten zoo veel in ons is, draagelijk en goedaartig maaken.

„Deeze voorbereiding, zegt TISSOT, beſtaat in „'t algemeen in de ongeſteldheden van het onder„werp, zoo 'er eenigen zijn, te verbeeteren, en „het gezond, zonder nogthands al te ſterk, te „maaken, vermits in zeer ſterke onderwerpen de „Ziekte ſomtijds te hevig wordt gevonden;" dan men begrijpt ligtelijk, daar deeze ongeſteldheden verſchillende zijn kunnen, 'er ook niet altijd dezelve

voorbereiding plaats kan hebben, en dat zij, die aan een hebbelijke ziekte onderhevig zijn, geheel anders voorbereid moeten worden, als dezulken, die aan andere ſoorten van kwaalen lijden. Het is daarom een onvermijdelijken plicht der zodanigen hier omtrend met hunnen gewoonen Geneesmeester, zoo dra mogelijk, te ſpreeken, ten einde zig zelf niet moedwillig in het grootſte gevaar te ſtorten, waar uit zij anders, hier in bij tijds voorzien hebbende, nog zeer moogelyk gered konden zijn geworden, waarom ik hier alleen de hoofdzaaklijkſte Hulp-middelen zal aanwijzen, welke bij anderzins gezonde menſchen en kinderen vrij algemeen met voordeel kunnen aangewend worden.

Indien 'er, behalven de Pokjes, nog andere aanſteekende ziekten, als de loop, kinkhoest, gal- of catharaale koortſen ter gelijker tijd regeeren, moeten zij, die nog geene Kinderziekte gehad hebben, zig voor alles, wat bij hun zulk eene krankheid veroorzaaken konde, met de uiterſte oplettendheid en voorzorge wagten, en zoo dra zig maar eenige teekenen van deeze ziekten beginnen te openbaaren, moeten zij, als reeds van dezelve overvallen zijnde, door een' kundig Geneesheer voorzichtiglijk behandeld worden.

Men vermijde zorgvuldig alle geleegenheden, die eene verſtooring onzer gezondheid, op welk eene wijze ook, zouden kunnen te weeg brengen; deeze zijn b. v. te ſterke beweegingen, te zwaare vermoeijenisſen, een al te lang of te kortſtondig

ſlaa-

flaapen, het genot van vermaakelijkheden, waar aan wij te vooren niet dagelijks gewoon waren, het bijwoonen van omftandigheden, waar door ons ligchaam op den eenen of anderen aart nadeelig aangedaan kan worden, het najaagen van bijzondere fchadelijke werkingen, of zodanige zinnelijke vermaaken, waar door wij bij ondervinding of bij vooruitzicht kunnen weeten, dat ons ligchaam min of meer onvoordeelig gefchokt zal worden.

En gelijk eene matige beweeging des ligchaams, zoo is ook eene ftille rust en kalmte van den geest een der vermogendfte middelen, om ons van het dreigend gevaar deezer Ziekte te bevrijden; terwijl integendeel eene geftadige ontrusting van denzelven alleen in ftaat is de gezondheid te verftooren, en ons ligchaam op eene allernadeeligfte wijze voor de Pokjes vatbaar te maaken.

Men zoeke hierom aan zijnen geest die behoorelijke ftilte te bezorgen, en alle hartstochten en aandoeningen, zoo veel mogelijk, van denzelven afteweeren; zij allen immers gaan verzeld met fterke ftuipachtige beweegingen van het hart, van de bloedvaten, en meest van alle de zenuwen en ingewanden; waar uit men van zelfs zeer natuurlijk kan opmaaken, hoe veele beroering en ontfteltenis zij in de huishouding van ons dierlijk leven, en gevolgelijk ook in den ftaat van onze gezondheid, moeten voortbrengen.

De Gefchied- en Genees-kundige Jaarboeken leeveren ons een groot aantal waarneemingen van men-

fchen,

fchen, die de ongelukkige flachtoffers van verfchillende deezer hartstochten als de toorn, de gramfchap, de haat, de fpijt, de liefde, de blijdfchap en andere zijn geworden; deeze allen, offchoon zij ook door haare uiterst fchadelijke werkingen, een' zeer nadeeligen invloed op deeze Ziekte hebben kunnen, zijn echter ten deezen opzichten niet zoo zeer te duchten, als de fchrik en aandoening, waar aan wij, ten tijden deezer heerfchende Krankheid, vrij algemeen kunnen blootgefteld worden. Men behoeft flegts, na TISSOT, de uitwendige vertooning, die de fchrik in het ligchaam maakt, gade te flaan, om van haare geweldige uitwerkingen, en den verwarden toeftand, waar in zij de ziel brengt, te kunnen oordeelen. Het gezicht van hem, die fchrikt, verbleekt; de geheele oppervlakte wordt faamgetrokken, de uiterlijke deelen worden koud, eene koude huivering bevangt het ganfche ligchaam; de ademhaaling wordt tegengehouden, en herftelt zig bij tusfchenpoozen met zuchten, de lippen beeven, de handen en beenen trillen, de knien knikken, de krachten begeeven, de ziel fchijnt het ligchaam te ontwijken, en laat hetzelve, als een lijk verftijfd, geheel magteloos en gevoelloos, neederzijgen. — Zulke vreesfelijke vertooningen maakt de fchrik, en een enkel hard woord is in ftaat om alle die uitwerkzelen in den gezondften mensch voort te brengen. Zeer aandoenlijk is het voorbeeld, het welk GAUBIUS ons hier van heeft ge-

gegeeven: Zeeker vriend van hem, een man van aanzien, te Leijden, verſchrikt door de tijding van den onverwagten dood zijns broeders, huurt terſtond eene koets, en ſpoedt daar mede na het ſterfhuis in 's Gravenhage, hij ziet den overledenen, hij verſtomt, zit neder, bezwijkt, valt dood voor over van zijne ſtoel, en wordt met dezelfde lijkplegtigheden van zijnen broeder begraven. Hoe dikwerf zouden wij niet ten tijde eener gevaarlijke *Epidemie* aan het zelfde ongeluk blootgeſteld kunnen worden, indien wij ons niet, van deeze droevige gevolgen ten vollen overtuigd zijnde, met alle reden tegen dezelve wapende; wel is waar, dat hier dezelve op het allerhevigſte is afgeteekend, dan, daar deeze voorbeelden ons het vernielend geweld, dat zij op onze gezondheid en leeven uitoefend, ten duidelijkſten aantoonen, kunnen wij tevens uit dezelve haare zeer nadeelige uitwerkſelen leeren, wanneer zij minder hevig zijn, en alleen maar minder doodelijk ſchijnen; zoo hebben wij immers ook verſcheidene voorbeelden, dat zij, die op het onverwagtst een Lijder aan de Kinderziekte zagen, bijna op hetzelfde oogenblik van zeer kwaadaartige Pokjes aangevallen, en niet zelden door dezelve zeer ongelukkig zijn omgekoomen.

Niet minder gevaarlijk is de droefheid, vooral, wanneer zij uit vrees gebooren, of met dezelve ten naauwſten is ſaamverbonden. Zij immers doet alle onze levenskrachten kwijnen, terwijl zij de werkin-

kingen van het hart, vau de maag, en andere chyl en bloedmaakende ingewanden onderdrukt en verminderd, waar uit natuurlijk eene moeielijke ſpijsverteering, eene kwaade chijlmaaking, een traage omloop des bloeds, eene verminderde uitwaasſeming, en dus eene zeer ongelukkige geſteldheid voor deeze Ziekte gebooren wordt, en wij behoeven ons, om ook hier omtrend volkomen overtuigd te weezen, alleenlijk het hoofdzakelijke eener kortelings door ons gehoorde en thans gedrukte verhandeling te herinneren, waar in door onzen waardigen Voorzitter den Heere J. R. DEIMAN, voortreffelijk betoogd werd, *dat de vrees voor heerſchende Ziekten in de daad een middel is, om de beſmetting deezer Ziekten te bevorderen, en de Ziekten zelven gevaarlijker te maaken.*

Men trachte onophoudelijk een drooge, heldere, frisſche en wel gezuiverde lucht te genieten, en na het bijzonder verſchil van het weêr, het jaargetij en zijne eigene ligchamelijke omſtandigheden, zig zelven, zoo veel doenlijk, ten opzichte der gewoone zit- en ſlaap-plaatzen, verkoelend te gedraagen.

Alle ſchielijke veranderingen en afwijkingen van den gewoonen manier van leeven, zoo verre zij onze gezondheid al niet oogenbliklijk benadeelen, kunnen echter, hoe zij ook worden voorgenomen, geen andere dan zeer ſchadelijke werkingen in onze ligchaamen te weeg brengen.

Spek, ſchaape, gerookt, of gezouten vlees, de

ſlij-

ſlijmerigſte verſche, gerookte, gezoute of ingeleide visſchen, vlaaden, ijs, taarten, alle ſoorten van bootergebakken, vette of aanzettende ſoepen, room, in brandewijn ingemaakte, of andere heete confituuren, vette kaas, en in 't algemeen alle ſlijmerige, verhittende, of prikkelende ſpijzen, die met te veel zoet, zout, zuur, of kruiderijen, op welk eene verſchillende wijze ook, toebereid zijn, kunnen niet anders dan zeer nadeelige gevolgen voor deeze Ziekte veroorzaaken; daar integendeel goed runder en kalfsvlees, hoender en kalfsſoepen, vooral voor zwakke lieden en kinderen, verſche meel- en melk-ſpijzen, goed gebakken, en niet te versch noch al te oud geworden brood en beſchuit, rijpe verſche, of gekookte vruchten, en frisſche, voor al met kalfsnat toegemaakte moeskruiden, of daar een weinig goede booter is bijgedaan, als zij van het vuur zijn afgenomen, dewijl anders de booter, even als het vet, garstig, olieachtig en daar door zeer ſchadelijk wordt, het ligchaam zeer voordelig voor dezelve kunnen bereiden.

Land- en andere lieden, wier eenvoudige voedzels het meest uit meel- en melk-ſpijzen beſtaan, hebben alleenlijk zorg te draagen, dat dezelve door hun wel, en met geen ſpek, garstig vet, of ſlegte booter toebereid, noch in te groote hoeveelheid genooten worden.

Men moet de kinderen voor al het gebruik van alle ſlijmerige zoetigheden onthouden, om dat deeze, even als alle vette, prikkelende, en aanzettende ſpij-

ſpijzen het maagſap bederven, kwaade ſappen maaken, en dus de gezondheid verregaande benadeelen, in plaatze van booter kan men hun wat geleij van beszen, of braamboozen, conſerf van vlier, of gemeene ſijroop op hun brood of beſchuit geeven, en daar zij zelden hun gewoonen maat van eeten en drinken weeten, moet men voornamentlijk op een maatig genot hunner voedzels acht ſlaan, en hun liever meermaalen des daags een weinig, dan zoo veel op eene reis te gelijk laaten gebruiken, en tevens oppasſen, dat zij zig door geen loopen of ſpringen te zeer verhitten kunnen.

Voor den gewoonen drank kan men hun water, met wat wijn gemengd, versch bier, thee liever, dan coffij, versch doorgedaane gekarnde melk, of klaare zoete weij: 't geen bijzonder voor alle menſchen en kinderen, die bloedrijk en galachtig zijn, zeer dienstig is: geeven; maar fijne wijnen, ſterke bieren, candeel, bisſchop, chocolaade, ſlemp, en andere dergelijke of geestige dranken behooren voorzichtig gemijd te worden.

Alle, maar vooral drooge en maagere menſchen, moeten bij herhaaling des avonds, na bed gaande, met de voeten in warm water gaan zitten, en kleine kinderen kan men met een doek of ſpons, die in warm water nat gemaakt is, tot dit zelfde oogmerk dikwerf wasſchen.

Men behoort voornamentlijk des avonds zeer weinig te eeten of te drinken, en, voor men in het bed gaat,

een

een leepel met conſerf van vlier, of een paar kopjes met vlierbloemen, die als thee getrokken zijn, gebruiken.

Zij, die van een galachtig geſtel zijn, moeten veel drinken, en een of twee zachte braakmiddelen, uit den braakwijnſteen vervaardigt, inneemen, en, wanneer de eerſte wegen met veele onreinigheden vervult zijn, het geen men doorgaands aan een' geſpannen onderbuik, verlooren eetlust, pijn voor 't voorhoofd, en eenen kwalijkruikenden adem merken kan, moeten 'er zachte laxeermiddelen, uit manna, casſia, tamarinden, een weinig rhabarber of fenebladen, of ook dikwerf maar wat gemeene ſijroop of geſtoofde pruimen, bij herhaaling gebruikt worden.

Volbloedige menſchen moeten zig eens of tweemaal doen aderlaaten, en dagelijks een weinig ſalpeter neemen, of wat room van wijnſteen (*cremor tartari*) en veele verkoelende dranken.

Bemerkt men, dat de kinderen nu en dan wat hoesten, zoo laat men hun ſomtijds wat enkelde hoonig, of gemengd met conſerf van vlier, likken, en zijn zij ſomtijds met wormen of maden aangehaalt, zoo kan men hun des avonds en des morgens een weinig worm-kruid met gewoone ſijroop ingeeven.

Men zoeke derhalven door dit alles zonder vrees, vrolijk van geest, en vaardig van ligchaam te zijn en te blijven; want hij, die op zijn' gewoonen tijd met lust kan eeten en drinken, ſlaapen en ontwaaken, de buik week

heeft, gereegelde ontlastingen krijgt, en wiens adem zuiver is, kan zig een' gelukkigen uitflag van deeze dikwerf zoo boosaartige Ziekte, ook ten tijde der gevaarlijkfte *Epidemie*, met reden voorfpellen laaten. Het fteunt op de uitfpraak en de ondervinding van veelen der voornaamfte Geneesheeren, dat, indien men van deeze Hulp-middelen in 't gemeen een algemeen, en in ieder bijzonder geval een bijzonder gebruik wilde maaken, zoo dikwerf als de Kinderpokjes regeerden, de verwoesting hier door zeer aanmerkelijk zoude verminderd, en niet zoo veele ongelukkige en beklaagenswaardige flachtoffers van dezelve, door 't verlies veeltijds voor altoos van hunne gezondheid, of van de edelfte deelen hunnes ligchaams, om van dat hunner fchoonheid niet eens te gewagen, op alle plaatfen gezien zouden worden; hier van ftrekt onder anderen ten bewijze, 't geen wij bij CHAIS, omtrend de *Epidemie* van 1752 vinden aangeteekend: „ Verfcheidene perfoonen ftonden toe, „ dat men hunne Kinderen, na ze behoorlijk „ voorbereid te hebben, blootftelde voor de be„ fmetting, zonder nogthands te willen, dat men „ ze de Pokjes inëntte; alhoewel nu die manier „ van doen zekerlijk de voordeelen niet heeft, „ welke men door de Inënting bekomt; liet zij „ echter niet na gelukkig te flagen. Alle de naar „ de kunst voorbereidde Kinderen triomfeerden over „ de Ziekte, veelen zelfs hadden maar 5 of 6 pokken." „ Maar men heeft doorgaans zeer veel moeiten,

„ zegt

„ zegt BIKKER, om den gemeenen man tot het „ gebruik van Voorbehoed-middelen te beweegen. „ Hij meent, dat 'er geene Geneesmiddelen nodig „ zijn, zoo lang 'er geene ziekte tegenwoordig is; „ maar hij dwaalt in deezen opzichten tot zijn „ verderf; hij behoorde uit andere gevallen te „ befluiten, dat een tijdige voorzorg altoos heil- „ faam is; ook kunnen wij hem verzeekeren, dat „ hij bijzonder in dit geval, door die voorzor- „ gen te verzuimen, zijne Kinderen in groot ge- „ vaar, zoo niet om hals brengt. Vooral doen zulks „ die Ouders, welke hunne gezonde Kinderen, zonder „ eenige voorbehoeding, ja zonder zelfs te onder- „ zoeken, of zij geene nadeelige gefteldheid heb- „ ben, bij die aan de Pokken ziek zijn in een „ vertrek laaten, om, volgens hunne onbedagte „ manier van fpreeken, het met eens te doen „ doorgaan: dit is een' rukelooze en gevaarlijke „ handelwijs." Hetzelfde heeft hier plaats, het geen dagelijks gebeurt bij de meeste menfchen, wanneer zij uit de eene of andere ziekte zijn op- gekoomen, of met eene fleepende krankheid be- hebt zijn. Hoe dikwerf ziet men niet de welmeenend- fte raadgeevingen, van toch in tijds goede voor- zorge aantewenden, of niet zoo fpoedig van het gebruik eeniger nodige Geneesmiddelen af te zien, door dezelve zoo lang verachtelijk in den wind geflaagen, tot dat zij deeze hunne eigenzinnig- of dwaasheid, veeltijds te fpade, en niet zelden met het gemis van hun leeven, of van hunne

dierbaare gezondheid voor altoos betaalen, en hoe veele ongelukkige kinderen gaan 'er niet door zoodanige ouders in den eersten bloei hunner jaaren ellendig verlooren, of worden door deezen voor altoos van de onwaardeerbaarste schat deezes leevens op 't jammerlijkste verstooken.

Eene kwaalijk geplaatste liefde, eene verkeerde zuinigheid, een slegt wantrouwen, of eene beklaagenswaardige eigenliefde zijn veelal de drijfveeren van dergelijke daaden, of de gezochte uitvlugten, met welken zij dit hun gedrag gaarne wenschten te verschoonen; maar zij begrijpen niet, dat zij, dus doende, de zaaden van ontelbaare krankheden in hunne ligchaamen of in die hunner kinderen dagelijks meer en meer aankweeken, waar door zij zich zelven of de hunnen in een veel grooter en oogenblikkelijker gevaar moedwillig storten kunnen, of genoodzaakt worden, een veel ellendiger ligchaam, zoo lang zij leeven, om te draagen, niet denkende, dat het de eerste pligt is eens getrouwen Geneesmeesters, en de voornaamste les van alle wijzen was, niet alleen de tegenwoordige ziekten te herstellen, maar ook dezelve, zoo veel mooglijk, voortekoomen, en de herstelde gezondheid met alle krachten te helpen bewaaren.

VERHANDELING

OVER DE

INËNTING.

VERHANDELING

OVER DE

INËNTING.

Het krachtigste en weldaadigste Hulp-middel, dat tot heden tegen de Kinderziekte aangewend is, bestaat in eene kunstige bewerking van dezelve, die de Inënting der Kinderpokjes genaamd wordt.

Reeds van de onheugelijkste tijden af heeft men begonnen bij die volken, waar de Kinderziekte heerschte, deeze kunst-bewerking in te voeren, en denkelijk wel het eerste bij de Arabieren, bij wien de Pokjes, zo ver wij nagaan kunnen, het vroegste bekend waren. Zeker is het, dat zij veele eeuwen, na MENURET DE CHAMBAUD zedert meer dan 1200 jaaren, in het Noorden van Asia en in de Landen nabij de Caspische Zee geleegen, bij de Georgiërs, Armeniërs, Circasfiërs en de Tartaaren

in gebruik was, welke laatfte dezelve aanwendden, om de fchoonheid hunner kinderen, en vooral die van hunne dochters daar mede te bewaaren, ten einde deeze zoo veel te duurder aan de Turken en de Perfiaanen te kunnen verkoopen, van waar zij vervolgends tot de Grieken en Indiaanen overgebragt is.

Zij is ook reeds een' zeer langen tijd in verfcheiden gewesten van Africa bekend geweest, en wierd op het einde van de voorgaande eeuw weder te te Conftantinopolen vernieuwd of aangebragt, en aldaar door eene Thesfalifche en nog eene andere Griekfche vrouw, bijna op dezelfde wijze, als de Circasfiers gewoon waren, uitgeoefend, waardoor veele duizenden zeer gelukkig gered wierden, gelijk zij insgelijks zins de vroegfte tijden in het Zuidelijke gedeelte der Provintie van Wallis zoo algemeen in gebruik was, dat zij, die dit getuigen, van menfchen bij honderden fpreeken, welke zig zelven derwijzen de Pokjes gegeeven hebben, en dat men nimmer, hoorde, dat iemand, die de Kinderziekte op die wijze had gekreegen, van dezelve weder aangetast of 'er aan geftorven was, uitgezondert ééne vrouw, en die nog wel door haare eige onvoorzichtigheid zig den dood berokkend had.

Dan het was eerst in het begin deezer eeuw, dat zij in de overige deelen van Europa door drie Griekfche Geneesheeren bekend gemaakt wierd. EMANUEL TIMONI, Doctor in de Geneeskunde van de Facul-

culteiten te Padua en Oxfort, en Lijf-arts van den Grooten Heer, is de eerfte geweest, die in het jaar 1713 uit Conftantinopolen, daar hij de Geneeskunde oefende, door een brief aan zijnen vriend, den vermaarden WOODWART, de kennis hier van in Engeland gebragt heeft; twee jaaren daar na liet Doctor JACOBUS PYLARINUS, Lijf-arts van *Czaar* PETER, en mede oog-getuigen der Inënting, die te Conftantinopolen verricht wierd, te Venetien, alwaar hij was aangekomen, hier over een Tractaatjen drukken, waar in hij ter ftaaving deezer waarheid bijbragt, dat onder veele anderen in 1701 de Kinderziekte door de Inënting aan vier zoonen van een' zijner vrienden, die uit het oude geflacht der CARIJOPHIJLLEN ftamde, zeer gelukkig gegeeven was; en in het jaar 1722 verdeedigde ANTONI LE DUC, een derde Grieksch Geneesheer, die zelfs te Conftantinopolen ingeënt was, te Leijden, bij gelegenheid, dat hij tot Doctor aldaar verheven wierd, eene verhandeling over het nut en voordeel der Inënting. In het zelfde jaar ontfing de Heer HARIS, Lid van het Collegie der Geneeskundigen en Prof. in de Heelkunde te Londen, een brief van een' vriend uit Aleppo, in Sijriën, waar in deeze hem melde drie kinderen van den franfchen Conful gezien te hebben, welke in Conftantinopolen de kinderziekte ingeënt waren, toen hij 'er Secretaris was van den Marquis de CHATEAU-NEUF, Ambasfadeur van dat rijk bij den OTTOMANNISCHE PORTE; en in het jaar 1717,

 liet

liet Lord WORTLEIJ MONTAGUE, engelsch Ambasſadeur aan het zelfde Hof, na eenen voorſpoedigen uitſlag deezer kunst-bewerking aan een groot aantal van Ingeënten gezien te hebben, zijn' eenigen zoon, toen zes jaaren oud zijnde, door den Heer MAITLAND, zijn' eigen Geneesmeester te Conſtantinopolen met dat gelukkig gevolg inënten, dat zijne Gemaalinne, de dochter des Hertogs van KINGSTON, drie jaaren laater in Engeland bij haare terugkomst haare dochters in het bijzijn van veele aanzienlijke Perſoonen en der beroemſte Geneesheeren insgelijks deed inënten, zo dat aan deeze verſtandige en waarlijk groote vrouw de eere der Inënting van de kinderpokjes in het beſchaafd Europa met recht kan toegekend worden.

Het gelukkig ſlaagen deezer eerſte proeven in Engeland, en de gevaarlijke Kinderpokjes, waar mede eene der Koninglijke Prinſesſen, naderhand de Prinſes van Oranje, op dien tijd aangetast wierd, was de voornaamſte oorzaak, dat, ondanks het ongenoegen van zeer veelen, het Collegie der Geneeskundigen te Londen verlof bekwam, om aan zes ter dood veroordeelde misdadigers van de eene en andere ſexe, deeze kunst nader te beproeven; vijf van hun kreegen de pokjes gelukkig, maar de zesde bleef bevrijd, wijl hij dezelve te voren natuurlijk gehad had.

Aangemoedigd door deezen gelukkigen uitſlag, en door eene andere niet min voordeelige proeve, op vijf kinderen genomen, wierd dit voorbeeld

eerst

eerst door veelen, en wel haast door geheel het Koningrijk van Groot Brittannien nagevolgd, zoo dra de Koningin, toen nog Prinſes van Wallis, haare kinderen ter inënting aan den Heer SLÖANE overgegeeven had.

Zij kwam van daar ſpoedig naar America, alwaar zij mede van tijd tot tijd de beste gevolgen had; aan welken, gepaart met de groote verwoesting, die de natuurlijke Kinderziekte naderhand in Londen en op veele andere plaatzen van Engeland veroorzaakte, men hoofdzaaklijk toe moet ſchrijven, dat de Inënting der Kinderpokjes daar na door geheel Engeland, en wel voornamentlijk zedert den jaare 1738, in zoo eene groote achting geklommen, en zoo algemeen in gebruik geraakt is, dat een ieder zig aldaar gereedelijk en met dezelfde veiligheid liet inënten als aderlaaten, en men hem, die zig opentlijk hier tegen had willen verzetten, voor zinneloos of kwaadaartig zoude gehouden hebben.

Zij wierd van Engeland tot bijna alle volken van Europa trapsgewijzen overgebragt, en bijna overal waren het de aanzienlijkſten, die hier wederom de eërſte voorgangers waren, en door haare bereidwilligheid aan anderen een treffend voorbeeld ter naarvolging gaven. Zoo wierden in den jaare 1756 in Frankrijk ingeënt de twee eenige kinderen van den Hertog van Orleans, in 1774 Lodewijk de XVIde, benevens de Graaf van Provence, en de Graaf en Gravinne van Artois,

tois, en in 1779 Madame Elizabeth; in Denemarken 1760 de toenmaalige Kroonprins; in 1763 de Keurvorst van Saxen, zijn broeder Anton, en de Prinsesfen Amelia en Anna; in 1764 de familje van den Groothertog van Toskaanen, en van den Infant Hertog te Parma; in 1766 in Coerland een Prinsesjen van drie maanden, dochter van den Hertog Carel van Coerland; in 1768 in Rusland Catharina de IIde, de Grootvorst en Grootvorstin; in Weenen twee Aartshertogen en eene Aartshertogin, zijnde de eenigfte dochter van de Kijzerin; in Berlin de familje van den Prins Ferdinand en den Prins van Pruisfen, benevens die van den Hertog van Meklenburg Schwerin; en in 1769 in Sweden de Kroonprins en Kroonprinfes, de beide Erfprinfen en de Erfprinfes.

De Heer TRONCHIN, een Amfterdamsch Geneesheer, was de eerfte, die de Inënting der Kinderpokjes in ons land en wel in deeze ftad in de maand November van het jaar 1748 aan zijn' oudften zoon, benevens aan negen andere perzoonen; en de Heer DOZI, een zeer geacht Geneesheer te Leijden, de tweede, welke dezelven aldaar zes jaaren laater aan twee kinderen, zijnde een jongetjen van negen en een meisjen van zeven jaaren, met den besten uitflag hebben ondernomen, en vervolgends zijn 'er na het jaar 1754 zeer veelen, en onder deezen niet weinigen van de aanzienlijkften van Nederland, door verfcheiden der beroemdfte Geneesheeren, zeer gelukkig inge-

geënt, waar onder boven anderen uitmunten SCHWENKE, VAN LEVERPOEL, VINK, DE MONCHY, CAMPER, VAN GEUNS, en VAN DOEVEREN, welke ook te gelijk door hunne fchriften het aanmerkelijke nut en voordeel van deeze kunst-bewerking betoogd en algemeen uitgebreid hebben. Dan alle deeze gelukkige uitkomsten en inderdaad zeer loffelijke pogingen fcheenen tot daar toe nog geenen bijzonderen invloed op onze landslieden te weeg te brengen, en te vergeefs was het, dat zig hier over zeer veelen Geneesheeren zoo dikwerf beklaagden. „ Het „ heugt mij, zegt de groote CAMPER in een werkje, onder den tijtel *Aanmerkingen over de Inënting der Kinderziekte met Waarnemingen bevestigd*, „ als ik in den jaare 1750 te *Franeker* in het „ Anatomifche Theater de Inënting opentlijk „ leerde, als hebbende te *Londen* daar van de „ alleruitneemenfte uitwerkingen gezien in ver„ fcheidenen, die door den beroemde Heelmees„ ter WINCHESTER in mijn bijzijn ingeënt waren, „ dat mijne Leerftellingen niet zeer gunftig wier„ den aangenomen, en zeer hevig tegengegaan „ door een der Dienaaren des Goddelijken Woords „ dier Stad, welkers Kleinkinderen nogthands „ gedeeltelijk in den jaare 1769 door den Heere „ G. COOPMANS zijn ingeënt, met zijn Wel Eerw: „ beijverde toeftemminge, en wel aan zijn eigen „ huis, gedeeltelijk te *Groningen* door mij met „ eenen uitmuntenden uitflag. Zoo veel vermag de

„ tijd!

„ tijd! Twintig jaaren waren 'er bijna noodig „ om langzamerhand die vooroordeelen weg te „ ruimen." En een weinig verder vervolgt hij, „ In April 1769 wierd ik 'er van zelf toe aange- „ zogt, en deed in dat voorjaar verſcheidene „ Inëntingen, offchoon 'er geene algemeene beſmet- „ ting in de ſtad was; evenwel waren 'er hier „ en daar verſcheidenen, doch meest onder de „ burgerlieden, welke aan de Pokjes ziek lagen. „ De beſmetting wierd onderwijlen algemeen, en „ de inwooners, eenpaariglijk, door den Heere „ VAN DOEVEREN, VAN GEUNS en mij aan- „ gezet, kreegen meer en meer licht in die bewer- „ king, en ſchielijk lust om de Inënting te onder- „ gaan, of aan hunne Kinderen te laaten toedienen. „ Onze beroemde Godgeleerden, zoo der Hooge „ Schoolen als der ſtad, gaven een goed voorbeeld, „ de Heeren BERTLING, CHEVALLIER, KUI- „ PERS, en de Heer ABRESCH lieten hunne Kin- „ deren inënten. Verſcheidene andere Profesſoren „ en Heeren van den eerſten rang, zoo van den „ Adelijken als Burgerſtand, lieten hunne kinde- „ ren deeze kunstbewerking ondergaan: in het „ kort, de geringere burgerij zelve verwagtte, „ van die gezegende manier het behoud hunner „ Kinderen. De vermaarde Heer DE BUSCH, ſchoon „ een Heer van jaaren, en te vooren twijfelachtig, „ ten minſten niet zeer gunſtig denkende over „ deeze behandeling, wierdt overtuigd door de „ merkwaardige voorbeelden, welken hij zag, en

„ ënt-

„ ëntte vervolgens zeer veelen in, altoos met
„ den allergewenschten uitflag. De jongere Docto-
„ ren volgden, verfcheidenen van mijne Leerlingen
„ oeffenden eerst onder mijn opzigt, daarna zelve
„ de Inënting. Wij konden meer dan 400 tellen,
„ welken door ons, met elkander, in ruim drie
„ maanden wierden gered van de woede dier
„ Ziekte, en verfcheidenen nog daarna. Men
„ dankte het goedertieren Opperwezen openlijk
„ in de Kerk voor dit gefchenk: men bad voor
„ den voorfpoed dier gezegende bewerkinge, en
„ dat het God behaagen mogte allen de oogen te
„ openen, en uit zoo veele voorbeelden te leeren,
„ dat hij niet ophielt van het Menfchelijk geflagt
„ te beminnen!" Het is ontegenzeggelijk, dat deeze gelukkige gebeurtenis, en het allezins prijzenswaardig voorbeeld der braave Groningers zeer veelen van onze Landslieden heeft opgewekt en aangemoedigt om van de Inënting een nuttig en voordeelig gebruik te maaken, gelijk wij den moed hier toe bij elke *Epidemie*, en ook nog dagelijks bij de tegenswoordige binnen onze ftad meer en meer zien aanwakkeren, en wenfchelijk ware het, dat dezelve door geheel Nederland thands zoo algemeen was aangenomen, als zij reeds voorheen in Engeland, tot een uitfteekend nut en voordeel voor alle inwooners, in uitvoering gekomen is.

Het komt bij de Inënting der Kinderpokjes hoofdzakelijk daar op aan, dat het Pokken-vergift

in het bloed van het voorwerp, dat ingeënt zal worden, gebragt wordt; het welk door bijzondere volken, in onderscheidene landstreeken, op eene verschillende wijze verricht wordt.

In Bengalen is men gewoon, behalven het insmeeren van het vergift in daar toe gemaakte openingen, den etter der Pokken met wat suiker in een waterachtig vogt op te lossen, en met een weinig sijroop in te geeven.

De Chineezen pleegen het Pokken-vergift met een weinig muscus door middel van een wollen wiekje in den neus te steeken; dan beide deeze manieren kunnen de allernadeeligste gevolgen veroorzaaken.

In Perzien wordt het vergift in kleine ronde openingen aan de armen en beenen aangelegd.

Op andere plaatzen koopen de moeders hetzelve, besmeeren hier mede eenige doeken, en verbinden met deeze verschillende deelen van het ligchaam hunner kinderen.

In Wallachijen worden de meisjes op het midden van het voorhoofd en van boven op de beide handen ingeënt, op dat men altoos, na het gelukkig afloopen deezer krankheid, het lid-teeken als een kenmerk hier van zien zoude.

In het hospitaal te Citta di Castello wierden drie kinderen met een goed gevolg door verscheiden naalden geprikt, welke voor af twee uuren in rijpe Pokken gestooken hadden, en wel ieder kind eene rijs met eene bijzondere naald.

In

In de Provintie van Wallis wierd met de punt van een mes of met fpelden, gedoopt in de rijpe ftof der Kinderpokjes, overal in de huit geftooken; of met een doek of de hand eerst fterk op eene plaats gewreeven, en vervolgends de pokftoffe op die plaats ingefmeerd.

In andere landen, bijzonder in Africa, wordt eene draad, die met dit vergift is nat gemaakt, tusfchen alle de vingers door de huit geftooken, en in Kamfchatka maken zij krabben met visch-graaten, die ook met het Pokgift befmeert zijn.

Voor veele jaaren leefden 'er in de Provintie van Utrecht eene Joodin, die met een Pokken-roof, door haar voor eenigen tijd tusfchen de vingers gebonden, verfcheide Inëntingen zeer gelukkig verricht heeft.

Andere ftrooiden in de wonden van fpaanfche vliegen, of dergelijke blaartrekkende middelen, de fijn gewreevene poeder van Pokken-rooven, of leidde op deeze wonden draaden, die met Pokken-etter bevochtigd waren, of fmeerden den etter ook wel fris op dezelven.

In Weenen en op veele andere plaatzen pleegde men insgelijks de poeder van gedroogde Pokken-rooven te gebruiken, welke in daar toegemaakte vlakke infnijdingen van de huit voorzichtig wierd ingewreeven.

Eene in Engeland voorheen zeer gewoone manier van inënten was, dat men met een lancet aan een

of twee armen eene vlakke infnijding deed, en in deeze opening een draad lag, die met den etter der Pokjes rijkelijk nat gemaakt was, of dezelve met een klein fponsjen afbette, dat ook met deezen etter bevochtigd was.

Hoe eenvouwdiger echter deeze kunst-bewerking gefchieden kan, des te zekerer zal dezelve ook algemeen kunnen aangewend worden. De beste wijze, om hier aan te beantwoorden, is voorzeeker, de door GATTI voorgeftelde, en door WAGLER verbeeterde methode, om namentlijk de, met Pokftof befmeerde, punt van een lancet of naald, (die van vooren plat gefleepen is, en die niet te bot, noch al te fpits behoort te weezen) aan de beide boven armen, en wel aan de uitwendige zijde, even onder de punt van den fchouder-fpier (*Musculus Deltoideus*) of een weinig boven den elleboog, of bij mannen onder denzelven boven het gewricht van de hand, op twee of drie plaatzen zoodanig zonder bloeden onder de bovenhuit te brengen, dat het vergift hier door behoorlijk in het ligchaam gebragt wordt. Men behoeft hier bij, wel is waar, geen eigenlijk verband te gebruiken; maar het is toch in veelen opzichten nodig deeze kleine wonde, 't zij met het inwendige huitjen van een verfche eijerfchaal, 't zij met een dun goud-vliesjen, een ftukje fijne gewaschte zijde of iets dergelijks ten minften geduurende de eerfte 24 uuren droog te verbinden; men verhindert hier door het bloeden van een fijne huit bij bloed-

rij-

rijke voorwerpen, vermindert de ſchaade van het wrijven en ſchuuren der meerendeels jeukende ingeënte plaatzen, en bevordert de genezing derzelven.

In het algemeen behoort men bij de Inënting der Kinderpokjes alle mooglijke voorzorg en oplettenheid aantewenden, en, wil men zig, zoo veel doenlijk, van eenen goeden uitſlag verzeekeren, moet geene omſtandigheid, hoe gering dezelve ook ſchijnen mooge, zoo voor, bij, als na het inënten onachtzaam verwaarloost worden. Een ſchandelijk verzuim hier van is dikwerf alleen de oorzaak geweest, waarom ſommigen, vooral in den beginne, toen dezelve eerst algemeen begon te worden, ongelukkig zijn omgekoomen, of van deeze, anderzins in allen opzichten zoo heilzaame, kunst-bewerking eenige ſchadelijke gevolgen hebben ondervonden.

In Oost-Indien zijn het de Braminen, die aldaar de Inënting verrichten. Deeze, veele kennisſe van de Geneeskunde hebbende, en bijzonder oplettend in haare waarnemingen zijnde, worden hier in door eene langduurige ondervinding dikwijls zoo ervaaren, dat zij ſomwijlen het juiste getal der puisten na genoeg voor af weeten te bepaalen; zoo dra men in Indostan de zeekere berichten van eene ontſtaane *Epidemie* deezer Ziekte bekoomen heeft, verſtrooijen zig de Braminen door het geheele land om inteënten, en door dit middel het dreigend gevaar van eene groote vernie-

ling door de natuurlijke Kinderziekte in tijds voortekoomen; en wij weeten, dat op dezelfde wijze in verſchillende gewesten van Europa geheele dorpen en vlekken, of op openlijke onkosten, of door braave en weldenkende Schuts-heeren, of Artzen van het gevaar der verwoesting volkoomen bevrijd zijn, en dat in Engeland,*Rusland, Zweden, Oostenrijk, en in veele andere landen verſcheide groote en kleine bijzondere Ziekenhuizen tot dit menschlievend en naarvolgens waardig oogmerk, met den allergewenschten uitſlag zijn opgericht geworden.

Tot het inënten der Kinderziekte is het voorzeeker het veiligſte, dat men de ſtoffe niet alleen van de goedaartigſte Kinderpokjes, maar zelfs van Lijders, die men weet, dat aan geene andere kwaalen onderhevig zijn, verkiezen, offchoon wij insgelijks door de ondervinding weeten, dat ook met die van de boosaartigſte Pokjes en van Lijders, die met andere, zelfs met aanſteekende, krankheden behebt waren, door de Inënting de goedaartigſte Pokjes, zonder deeze ziekten, voortgeplant zijn, gelijk dit ook, zoo als wij reeds in onze voorige zagen, door de natuurlijke aanſteeking zeer dikwijls plaats kan hebben, dewijl niet de ſtoffe, waar mede, maar het geſtel, 't welk ingeënt of natuurlijk aangeſtooken wordt, de goed- of boosaartigheid deezer Ziekte voortbrengt, en het Pokvergift zig niet met de zaaden van andere, bijzonder van hebbelijke

of

of aanſteekende krankheden vereenigt, alhoewel enkelde voorbeelden ſomwijlen ſcheenen zulks te willen bewijzen. Te Munſter heeft men voorbedachtelijk den etter der boosaartigſte Pokken tot de Inënting genomen, om dat men meende, daar door zeekerer voor de aanſteeking te weezen, en men zag altijd de goedaartigſte Pokjes te voorſchijn komen. Te Buxtehude was eene vrouw aan de kwaadaartigſte Kinderziekte geſtorven, en haare kinderen wierden op bevel van hunnen vader met den etter dier Pokken, waar aan zijne vrouw was overleeden, ingeënt, en zij allen zijn zeer gelukkig, en door het goedaartigſte ſoort van Pokken, gered geworden, het geen ook zelfs hier in dit land met het beste gevolg is ondernomen. In Engeland heeft men onweetende met den etter van veneriſche Pokken-lijders ingeënt, en goede Pokjes, zonder eenige teekenen van deeze ellendige krankheid, gekreegen. Men kan ook even zoo goed den etter van ingeënten als van natuurlijke Kinderpokjes gebruiken, ja ſommigen hebben opgemerkt, dat het vergift door herhaalde Inëntingen immer beeter en goedaartiger is geworden. Zelfs kan men de ſtof der zoogenaamde plaatzelijke Pokken, welke iemand, na de Kinderziekte reeds eenmaal doorgeſtaan te hebben, door eene ſterke beſmetting ongelukkig wederom bekomt, met een goed gevolg voor de Inënting aanwenden, gelijk wij dit uit het voorbeeld van WRIGHT en WAY duidelijk leeren; de eerſte kreeg

op Jamaika, na dat hij jaaren te vooren de Kinderziekte gehad had, van een' gevaarlijke Kranken een' Pok aan een' zijner duimen, met welkers etter hij zes Negers, die alle de Kinderziekte kreegen, inënten; de andere gaf zig zelven bij ongeluk een fteek in den arm met een lancet, waar aan Pokftof gefmeerd was, en kreeg, niettegenftaande hij reeds voor langen tijd de Pokjes doorgeftaan had, hier door een wondjen, dat met etter gevuld was, met welken hij anderen met den voordeeligften uitflag inënten. Wanneer men den etter van ingeënte Pokjes gebruikt, is het veiligfte, dien uit de wondjens van de Inënting op den agtften of negenden dag na dezelve te neemen, en wil men de ftof van natuurlijke Pokjes hier toe aanwenden, dan moet men de onrijpe Pokftof, of het heldere vocht uit de Pokpuistjens, wanneer zij nog blaasjens zijn, verkiezen boven de rijpe, die in de Pokpuistjens gevonden wordt, als zij dik en in etter overgegaan zijn. Men behoort het voorwerp, dat ingeënt zal worden, in een huis te brengen, alwaar zig op dien tijd een Lijder aan de Pokjes bevindt, om dus doende de ftoffe, uit een of meer Pokjes genomen, daadelijk door de Inënting over te brengen. Dimsdale, Tissot en anderen hebben aangeraaden, dit in tegenwoordigheid van den Lijder te verrichten; dan het is beeter, dat zulks niet in dezelfde kamer, alwaar deeze zieke is, gefchiedt, om dat of eene natuurlijke aanfteeking, of een fchrik van denzelven

ven het inteënten voorwerp op het onverwachts treffen, en alzoo groote ſchade veroorzaaken konde; indien 'er echter eenige omſtandigheden plaats mogten hebben, welke deeze voorzorge zouden verhinderen, kan men de ſtoffe zeer gemakkelijk, op een glaaſen plaatjen brengen, dezelve of aan de lucht, of boven een gloeijende kool laten droogen, en in een glaasjen, dat met een goede ſtop ter afkeering van de buite lucht voorzien is, bewaren, en dezelve, daar na willende gebruiken, met een droppel warm water weder vloeibaar, en zeer geſchikt voor de Inënting maaken; men kan zelfs deeze ſtoffe, wanneer zij zeer goed voor de buiten lucht beſchut is, een' zeer langen tijd zonder eenig aanmerklijk verlies van haare kracht goed houden, gelijk wij hier van een uitſteekend voorbeeld in een brief over de Inënting der Kinderpokjes te Bengalen, vinden aangeteekend, waar in hier omtrend geſchreeven wordt: „ Dat de „ luiden van dat land ten dien einde een koord „ oft draed gebruiken van gedraeide zijde, in „ etter bewaerd, uit eenige pokken verzameld: „ dat zij deze koord aan een naeld vastmaken, en „ vervolgens die tusſchen het vel en vleesch, 't zij „ op den arm, 't zij in het weeke van 't been, „ doorſteeken. Een Engelſche Dame, weduwe „ van den Sekretaris van het FORT-WILLIAM, „ had haere twee kinderen op die wijze laten inënten, door een Bengaelsch Geneesheer; en deze „ Doćter verzekerde, dat hij nog op den huidi-

„ gen dag de Poketter bewaert, die zijn Grootva-
„ der, en zelfs zijn Overgrootvader, vergadert had."

Omtrend het jaar-ſaiſoen, dat voor de Inënting het gunſtigſte geoordeelt wordt, was men voorheen veel kieſcher dan teegenwoordig. TISSOT ſtelde, dat de herfst of het laatst van den zomer het verkieslijkst weezen zoude, om dat de kinderen op dien tijd doorgaands het gezondſte zijn, wijl zij meer in de lucht geleefd en meer beweeging gehad hebben, en om dat de vruchten, die zij geduurende den zomer hebben gegeeten, hun een voordeeliger geſteldheid geeven, dan zij gewoonlijk op het laatst van den winter of in het voorjaar hebben, wanneer zij dikwerf ongeſteld worden. CAMPER integendeel meende, dat de herfst, wegens de als dan doorgaands heerſchende krankheden, voor de Inënting het minst geſchikt was; en VOGEL is wederom van gedachten, dat hier toe het laate voorjaar tot aan het einde van de maand Junij als het besten te houden is, door dien in dat jaargetij het weêr beſtendiger is, 'er eene meenigte van verſche ſaprijke vruchten gevonden wordt, en men de vrije lucht, die als dan niet te heet en ook niet te koud is, het veiligſten genieten kan; het is intusſchen zeker, dat men in alle jaar-ſaiſoenen met voordeel inënten zal, indien men maar oppast, dat geene ongeſteldheid van het weêr, noch eene te groote overmaat van hitte of koude den Lijder eenige ſchade veroorzaake; en daar zommigen zig in den zomer

bee-

beeter bevinden, dan in het voorjaar of wel in den winter, anderen bij nat weêr frisſcher, dan bij eene aanhoudende droogte zijn, is insgelijks die tijd, wanneer dit door geene bijkoomende omſtandigheden verhindert wordt, voor dezulken het geſchikſte, waar op zij doorgaands het lugtigſte en het gezondſte zijn; daar men integendeel zorgvuldig vermijden moet om eenige menſchen op die tijden inteënten, waar in zij bij ondervinding weeten, dat zij aan boosaartige krankheden veelmaalen onderhevig waren, en niemand de Inënting aan te raaden, zoo dra 'er andere doorgaande ziekten, of wel alle boosaartige natuurlijke Kinderpokjes heerſchen, of, gelijk BIKKER te recht heeft aangemerkt, wanneer men uit de meenigte van zieken reeden heeft om te beſluiten, dat 'er eene nadeelige ongezonde geſteldheid in de lucht voorhanden is. Het is hierom in deeze gevallen het voorzichtigſte, hen, die men inënten zal, zoo dra mooglijk, van die gevaarlijke plaatzen te verwijderen, en wanneer dit op dien tijd, zoo als niet zelden gebeurt, volſtrekt ondoenlijk is, alle goede en verſtandige maatregelen en voorzorgen te neemen, ten einde alle kwaade gevolgen, zoo veel in ons is, voortekoomen, gelijk wij bij de ondervinding weeten, dat door eene gepaste oplettenheid dikwerf de goedaartigſte Pokjes ten tijde der boosaartigſte *Epidemien* bij zeer veelen voortgebragt worden. Men kan echter ten tijde eener goedaartige *Epidemie* zonder eenig gevaar de zoo-

 da-

danigen inënten, welken reeds te voren aan de natuurlijke befmetting blootgefteld waren, naardien wij door een aantal verfchillende voorbeelden hebben ondervonden, dat, ingeval iemand reeds natuurlijk befmet is, door de Inënting de Kinderziekte niet boosaartiger gemaakt, noch van loop verandert, maar wel integendeel door de voorbereiding en andere, bij de Inënting gebruiklijke, omzichtigheden, aanmerklijk verzagt wordt. Zonder eenig gevaar kunnen ook de Kinderpokjes ingeënt worden ten tijde, dat 'er geene natuurlijke heerfchen; in den beginne hebben veelen getracht, dit heilzaam middel krachtdadig willende tegenwerken, aan eenige zwakke gemoederen wijs te maaken, dat dit de Pokftoffe overal verfpreidde, en dus eene algemeene volksbefmetting te weeg brengen konde. Dan behalven, dat de Pokftof, naar het gevoelen der beroemfte Geneeskundigen, en gelijk wij ook reeds in onze voorige verhandeling gezien hebben, niet alleen door de lucht overgebragt, en 'er geene algemeene befmetting voortgeplant kan worden, ten zij 'er niet eene zeekere, tot nog toe onbekende lucht-gefteldheid voorhanden is, blijkens de vaste perioden, waar in dezelve op de meeste plaatzen en zelfs in ons land en in deeze ftad, niettegenftaande de meest altijd tegenwoordig zijnde ziekte, *Epidemisch* is wedergekoomen, zoo kunnen ons ook de nauwkeurigfte waarneemingen en onderzoekingen leeren, dat door de Inënting nimmer op eenige

plaat-

plaatze eene algemeene volksbesmetting voortgebragt is. „ Bij de meenigte van bewijzen, leezen
„ wij bij BIKKER, die hier van geboekt zijn, kan
„ ik ook dit voegen, dat 'er in 't jaar 1768
„ door de Heeren SUTHERLAND, HEWIT, en
„ SCHWENCKE zeer veele Lieden in den Haag in-
„ geënt zijn, die daaglijks onder de Ziekte open-
„ baar gewandelt en gereden hebben, zonder dat
„ de besmetting daar door algemeen geworden
„ is; terwijl in denzelven tijd hier te *Rotter-*
„ *dam* de natuurlijke besmetting reeds begonnen
„ was, toen door de twee eerstgenoemden en
„ anderen van onze Geneesheeren ook hier ver-
„ scheide Persoonen zijn ingeënt. Te wenschen
„ ware het, vervolgt hij, dat men ook bij ons,
„ gelijk in andere Landen, openbaare *Hospitaa-*
„ *len* voor de Inënting oprichte en afzonderde,
„ terwijl men aan ieder vrijheid verleende om
„ voor een bepaalden prijs, of om niet daar ge-
„ bruik van te maaken; of anders dat de Inënting
„ algemeen geöefend wierd, wanneer die zwaarig-
„ heid van zelfs vervallen zou; en veelligt zou
„ dit door den tijd wel het middel worden om
„ die verderfelijke plaag, welke geheel vreemd
„ aan ons Land is, en die wij van andere Volke-
„ ren geërfd hebben, eindelijk geheel uit te
„ roeijen." Dan daar dit reeds door hem in den jaare 1772, en door andere beroemde mannen voor en na dien tijd meermaalen zeer treffend, maar tot heden zonder een gewenscht gevolg is voorge-

gesteld geworden, zoo is het te vreezen, dat ook in deezen, gelijk in veele andere gevallen der voorbehoedende Geneeskunde, het diep ingeworteld vooroordeel niet zoo ligt zal worden weggenomen, en wij met PLATO genoodzaakt zullen zijn te herhaalen, *offchoon de waarheid voortreffelijk is en duurzaam, schijnt nogthands de overtuiging hier van ten uiterften moeijelijk te weezen.*

Men plag voorheen zeer kiesch in de bepaaling omtrend den ouderdom en de gezondheid van het inteënten voorwerp te weezen; dan een groot aantal proeven van verscheiden der kundigste Geneesheeren, en eene getrouwe ondervinding van veele jaaren heeft ons hier in insgelijks veele opheldering gegeeven, en, alhoewel het zeeker is, dat eene leeftijd van 2 tot 20 jaaren voor de Inënting het gunstigste, en een zodanig voorwerp natuurlijk het geschiktste is, dat eene zagte buik, eene zuivere tong en adem, heldere oogen, eene vrije ademhaaling, onverzwakte zenuwen, eene geregelde eetlust, en eene geruste slaap heeft, dat blijgeestig, fris van kleur is, en een goed vertrouwen op de Inënting heeft, en wiens huit, gekwetst zijnde, schielijk en gemakkelijk weder geneest; zoo kan men echter, geleid door de theorie en de ondervinding, menschen en kinderen, van een verschillend geslacht en jaaren, en die aan verscheidene soorten van hebbelijke of langduurige kwaalen reeds lang te vooren of nog kortelings onderhevig waren, dikwerf even zoo goed als an-

anderen, die alle teekenen van eene volmaakte gezondheid dragen, de Kinderpokjes inënten. Wij vinden hier van onder anderen een aanmerklijk voorbeeld van PEVERINI, die in Maij 1750 te Citterna, eenige mijlen van Urbino, ten tijde, dat veelen aan de natuurlijke Kinderziekte ſtierven, een klein teeringachtig en ſchurft meisjen ingeënt heeft, dat de melk van eene onzuivere moeder gezogen had, het welk echter maar elf Pokjes kreeg, van haar ſchurft volkoomen wierd geneezen, en zig voor 't overige veel beeter bevond, dan zij immer te vooren gedaan had, zonder dat zij eens te bed had geleegen. Men moet nogthands hier van zorgvuldig dezulken uitzonderen, die werkelijk aan eene heete ziekte lijden; die, aan groote bloedvloeijingen en zaadſtortingen onderworpen, hier door zeer geſchokte en verzwakte zenuwen omdraagen; die te ſcherpe of bedorve vochten hebben, en waar eene bijzondere groote van hooft ligtelijk laat vermoeden, dat zij voorheen water in de hersſenen gehad hebben; mitsgaders jongens en meisjens op dien tijd, waar in zig de eerſte teekenen van huwbaarheid beginnen te openbaaren. Men vindt bij DIMSDALE, CAMPER en anderen veele voorbeelden van zeer gelukkig geſlaagde Inëntingen van zwangere en zuigende vrouwen met hunne kinderen, indien men maar zorge, dat het kind ten tijde van de uitbottings-koorts de moeder niet zuige; gelijk men mede voorzichtig behoort te weezen met zoodanige voorwerpen,

wier

wier ouders, voorouders, en andere naverwanten alle aan kwaadaartige Kinderpokjes, zonder kennelijke aanleidende oorzaaken, hebben geleeden.

Het is altijd voorzichtig, dat men het voorwerp, dat ingeënt zal worden, eerst van sommigen zijner ongemakken, zoo veel mogelijk, zoeke te bevrijden, en hier toe een' zekeren tijd op een gewissen aart voorbereide. Dezelfde regelen, die wij bij onze voorige ter voorbehoeding der natuurlijke Kinderziekte hebben opgegeeven, kunnen hier insgelijks met voordeel aangewend worden; want het is eene dwaasheid met PLATNER te stellen, dat de voorbereiding altoos eeniglijk ter verzwakking van het ligchaam bijdraagen, en ons aan veele geweldige gemoedsbeweegingen, uit eene vreeze voor deeze te ontstaane Krankheid voortspruitende, blootstellen zouden; dewijl eene verstandige, en naar den verschillenden aart der omstandigheden, ingerichte voorbereiding het ligchaam integendeel altijd bekwaamer maakt ter ontfanging, niet alleen van de Kinderziekte, maar van alle soorten van krankheden, zoo als wij dit door de daaglijksche ondervinding bij alle aansteekende ziekten van dezulken leeren, die zig door eenen maatigen leefregel voor dezelve voorzichtig voorbereiden. Om het onderscheid der Kinderpokjes met of zonder voorbereiding te kunnen beproeven, heeft WATZON in Londen aan agt kinderen, vier jongens en vier meisjens, tusschen zes en twaalf jaaren oud zijnde, de Pokjes ingeënt, na dezelve met *Jalappen* en

Ca-

Calomel voorbereid te hebben, de Pokjes te zamen gerekend, maakten een middengetal van 14 voor elken jongen en 5 voor elk meisjen uit. Bij vier jongens en vier meisjens, die met andere laxeerende middelen zonder de *Calomel* gezuiverd waren, telden men als een middengetal agt Pokjes, en bij elf eindelijk, die hij zonder voorbereiding ingeënt had, was het middengetal bij elk 32 Pokjes, offchoon zij allen op dezelfde wijze behandelt waren. Daar nu het gevaar der Kinderziekte naar maate van het getal der Pokjes vermeerdert, blijkt hier uit ten klaarften, dat eene wel ingerichte voorbereiding, hoewel dezelve zeer wel zonder *Mercurialia* gefchieden kan, bij het inënten der Kinderpokjes met voordeel zal kunnen in het werk gefteld worden; maar men moet hier wederom naar de verfchillende omftandigheden ten uiterften behoedzaam en voorzichtig wezen, dewijl het niet zelden gebeurt, gelijk CAMPER verhaalt gezien te hebben, dat 'er door eene al te langwijlige voorbereiding eene natuurlijke aanfteeking onftond, en hier door de Inënting verijdelt wierd, of dat het ligchaam al te zeer verzwakt wordt, of, gelijk WATSON en GLASS getuigen, dat door eene al te ftrenge voorbereiding de aanfteeking vermindert, en dus ook de inënting voor ditmaal vruchtloos gemaakt wierd.

Wat aangaat de vreeze, zeer zeker is het, dat dezelve ter vermeerdering en verzwaaring der Kinderziekte bijzonder veel kan bijdraagen, wij

za-

zagen dit reeds in onze voorgaande, toen wij over den nadeeligen invloed der hevige gemoedsbewegingen fpraken, en, deeze voortreffelijke plaatze van den Heer CHAIS in *zijne verdedigende proeve voor de Inënting der Kinderpokjes* kan ons dit nog nader bevestigen. „ Wanneer de Inënting al geen „ ander voordeel had, als in 't werk gefteld te „ worden aan onderwerpen, die, reeds voorin- „ genomen met derzelver gelukkigen uitflag, „ hierdoor zelfs ontflagen worden van den fchrik „ en de verlegenheden, waardoor zich zoo veele „ menfchen aangegrepen vinden, als zij geloo- „ ven de Kinderpokjes gekregen te hebben; „ zou dan (die bevrijding van vreeze) niet voor „ een groot voordeel mogen gerekend worden? „ Daar is geen hartstogt, die fchielijker en met „ meer geweld alles overhoop werpt dan de vrees. „ Niets is 'er dat meer dan zij de zenuwen fchudt, „ het hart verzwakt, en de beweging van het „ bloed vertraegt, vooral in perzoonen van eene „ teedere gefteldtenis. Wat voorzorg men ook „ drage, men ziet doorgaens, zoo dra men hen „ aenkondigt, dat zij aengetast zijn van de Kin- „ derziekte, hoe hunne aangezigten verbleeken; „ zij ontroeren zich, beving vat hen aan, en zij „ ftellen zich den dood met alle zijne vervaer- „ nisfen voor oogen. Een befchrijving van „ de ziekte, onvoorzigtig in hunne tegenwoor- „ digheid gedaen, of het onverwagte zien van „ een aangezigt, dat 'er de verfche en de vrij

„ dui-

„ duidelijke ſporen van heeft, is genoeg, om hen „ eene ontzetting aan te jagen, die hen buiten „ hunzelve brengt. De vrees van de Kinderpokjes „ te krijgen geeft hen dezelve. Hun bloed, buiten- „ gewoon vertraegd, veroirzaekt de hereëeniging en „ ontzwagteling der ſtoffe van de Kinderpokjes, „ wanneer die ſtoffe zich in eene genoegzaame „ hoeveelheit in het bloed bevind. Zij krijgen „ deeze ziekte, om dat zij ze dugten, en hunne „ vrees vermeerdert haare quaedaertigheit." En wie ziet niet, dat dit alles bij de Inënting van zelfs vervallen moet, dewijl men de kinderen doorgaands laat inënten in eenen ouderdom, waar in zij voor geene vreeze vatbaar zijn, en om dat bejaarde lieden, overtuigd van het nuttige en voordeelige deezer kunst-bewerking, integendeel veel meer reden zullen hebben om verheugd en opgebeurd, dan om neerſlachtig en beangst te weezen.

Het is van het grootſte aanbelang, dat de Inënting nimmer, dan door een' ervaren Geneesmeester, die zig op de uitoefening der Geneeskunde toegelegd heeft, verricht wordt. De Inënting immers is eene kunst, en vordert hierom, gelijk alle kunsten, eene geſchikte en wel geoefende behandeling; ook is het niet genoeg Inteënten, of een weinig Pokſtof door een klein wondjen in het ligchaam te brengen; maar de Inënting bevat in zig de geheele behandeling der Kinderziekte, en deeze vereischt eene uitgeſtrekte kennisſe van den aart, toevallen en uitgangen van

die gevaarlijke Krankheid. Hoe zeer het 'er op aankoome, dat de Inënting alleen aan deskundigen toebetrouwt wordt, kan men, behalven uit veele onderſcheidene voorbeelden, voornamenlijk opmaaken uit de waarneemingen en vergelijkingen der ſterflijsten in die landen, alwaar men dezelve, door ſoldaaten, kruijers, boeren, bedienden, en andere onkundige menſchen liet ten uitvoer brengen, gelijk wij weeten, dat in Engeland, Duitschland en Zwitzerland in den eerſten aanvang geſchied is, en het is in deezen ten hoogſten onredelijk de kunst te last te leggen, 't geen alleen aan hem, die dezelve roekeloos en zonder behoorlijke kennisſe uitoefend, moet toegeſchreeven worden.

Om van het onwaardeerbaar nut en de groote voortreffelijkheid deezer kunst-bewerking volkoomen overtuigd te worden, is het noodzaaklijk, dat men dezelve in haaren aart en omſtandigheden, bij de natuurlijke Kinderziekte beſchouwe, en den verſchillenden uitſlag en gevolgen van beiden met elkander vergelijke.

De natuurlijke Kinderziekte, waar mede bijna het geheele menschdom eenmaal geduurende dit leven bedreigd wordt, is voorzeeker eene der gevaarlijkſte krankheden, dewelke, indien zij op ſommige tijden en voor ſommige lieden ſomwijlen goedaartig wordt gevonden, echter op de meeste tijden en voor de meeste menſchen zoo nadeelig en verwoestende is, dat, na de nauwkeurigſte bereekeningen van de goede en kwade *Epidemiën*,

door

door elkander geslaagen, het zevende gedeelte van allen, die hier mede aangedaan worden, op eene ellendige wijze door dezelve wordt weggenomen. Het is daarenboven eene Ziekte, die doorgaands met de allerhevigste toevallen gepaart gaat, en voor dewelken men zig, ook bij het goedaartigste soort van Kinderziekte, nimmer beveiligd kan achten. Deeze zijn b. v. eene aanhoudende walging en sterke braakingen, hevige buikloopen, een schielijk inslaan der Pokken, kwijlingen en bloedvloeijingen, eene slaapziekte, ijlingen en stuipen, eene groote onrustigheid en zwaare pijnen, eene reuteling in de keel, eene benauwde ademhaaling, eene belemmering in het slikken en drinken, de hik, koude of bloedige pis, blindheid, gezwollen of onstooken beenen en veele anderen. Alle deezen worden zeer zelden en bijna nimmer in een' sterken graad bij de ingeënte Kinderpokjes waargenomen, en wel, om dat, het ligchaam reeds te vooren gezuivert en voorbereid zijnde, dan nog door de wijze, waar op de Inënting gewoonlijk geschied, aan het venijn een opening verschaft wordt, en aldus de hoeveelheid, welke daar van anders in de klieren van de opperhuit gaan zoude, aanmerklijk vermindert, en de teruggekeer in het bloed noodzaaklijk verhindert wordt. De samenvloeijende Pokjes, die menigmaal, en de etterkoorts, die altijd de natuurlijke Kinderziekte vergezeld, worden om dezelve redenen zoo zelden bij de ingeënten gezien, dat

BUTTINI, Doct. der Geneeskunde van de Faculteit te Montpellier, en geagrëerde te Geneve in zijne ſchoone *Verhandeling over de Kinderpokjes door de Inënting medegedeelt*, als een onbekend geval heeft aangeteekend, dat van de een-envijftig perſoonen, die te Geneve van de maand Sept. 1750 tot Maij 1753 ingeënt waren, en dus zelfs nog in den beginnen, toen men met de behandeling nog niet zoo verre gevordert was, eene Jufvrouw van vier-entwintig jaaren 'er de tweede koorts van gekreegen had, 't geen aldaar nooit voorgevallen was, en 't welk thands nog door alle Doctoren als zeer zelden opgemerkt wordt.

Wij kunnen ook behalven dit alles, wanneer wij door de natuurlijke Kinderziekte worden aangetast, op eene ongeleegene rijze, of op eene zoodanige plaatze weezen, alwaar wij in een, voor ons zeer nadeelig, luchtgeſtel leeven, het groote voorrecht van eene bekwaame oppasſing misſen, of de hulp en bijſtand van een kundig Geneesheer derven moeten; ons ligchaam kan door eene pas geweekene krankheid, of door andere ſomwijlen ons, nog dreigende, onheilen en gevaaren bijzonder verzwakt, en inwendig aangedaan weezen. Wij kunnen ons in omſtandigheden bevinden, waar in wij door eene opeenſtapeling van angstvallige zorgen, van rechtmaatige droefheid, van pijnigende bekommernisſen, van aanhoudende en onvermijdelijke vermoeijingen zoodanig, en naar het ligchaam, en naar den geest afgemat zijn, dat wij, met

de

de grootste reden in deezen ongelukkigen toest nd voor den beklagenswaardigsten uitslag van deeze Ziekte te vreezen hebben. Inzonderheid behoorden hier op alle vrouwen, voor dat zij zig in 't huwelijk begaven, nauwkeurig acht te geeven, dewijl het niet zelden gebeurt, dat deezen of ten tijde hunner zwangerschap, of, wanneer zij nauwlijks uit eene gevaarlijke krankheid zijn opgereezen, haare dierbaarste panden van dezelve onverwagts zien aangetast, en zig hier door in de wreedste aller twijfelingen gebragt vinden, om of deezen alle hunne zorgen en oppassing volkoomen te onttrekken, of haar zelve en haar teder vruchtjen aan het onvermijdlijke der aansteeking in dit gevaarvolle tijdstip onvoorzichtig bloot te stellen. Daar wij integendeel, in ons eigen huis, en als in den schoot onzer vrienden en maagen, wanneer ons ligchaam ter ontfanging van deeze Ziekte behoorlijk is voorbereid, en wij in den geschiktsten ouderdom gekoomen zijn, en voor geene andere gevaarlijke krankheden, die op andere tijden somtijds algemeen regeeren, te vreezen hebben, ons deeze Ziekte door een' Geneesheer, aan wien wij gewoon zijn, en die wederkeerig met het gestel van ons ligchaam bekend is, zonder eenige vreeze blijmoedig door de Inënting kunnen geeven.

En wanneer wij onzen aandacht vestigen op het verschillend getal der gestorvenen aan de natuurlijke en aan de ingeënte Kinderpokjes, blijkt het ten allerklaarsten, dat overal, om met den Eer-

waardigen CHAIS zelfs te ſpreeken, daar men de Inënting heeft durven beproeven, deeze onderneemingen, (gemerkt met het zegel van den Goddelijken zegen) het allergelukkigſte gevolg gehad hebben. Ten tijde van de eerſte proeven, met de Inënting der Kinderpokjes in Engeland genomen, bleek het uit de lijsten der dooden, die de Heeren JURIN en SCHEUZER van den jaare 1721 tot 1728 hebben opgemaakt en uitgegeeven, dat 'er te dier tijd in Engeland van de geenen, die de natuurlijke Kinderpokjes gehad hadden, twee van de 13, en van de ingeënten één van de 50 geſtorven waren; dan, daar de Inënting eene kunst is, zoo heeft ook de beoefening deeze, gelijk alle andere kunſten, van tijd tot tijd volmaakter en veiliger gemaakt, zoodanig dat 'er, ingevolge een gedrukte lijst van 20 achtereenvolgende jaaren, van 1731 namenlijk tot 1750, te Londen in het Hospitaal der natuurlijke Kinderziekte 1 van de 4, en in dat van de ingeënten maar 1 van de 593 is geſtorven; de Bisſchop van Worcester getuigd in zijne Kerkreeden, over dit onderwerp voor de Opperbeſtierders van het laatstgemelde Hospitaal uitgeſprooken, dat 'er alleen in 13 maanden in dat Gasthuis 134 ingeënt waren, waar van 'er, niet één eenige, niettegenſtaande het meerendeel derzelven volwasſen menſchen waren, en de Inënting in een jaar gedaan wierd, dat 'er een zeer kwaad ſoort van Kinderpokjes heerschte, is omgekoomen,

men, en dat van de 1500 perzoonen, welke de Heeren RANBY, HAWKINS en MIDDLETON te Londen ingeënt hadden, niet meer dan 3 geſtorven waren. Dr. DODDRIDGE zegt in zijne voorreden, toen hij het tractaat van zijnen vriend SOME hier over liet drukken, „ Ik weet geen eenig voorbeeld „ van een kind, dat door de Inënting is wegge- „ nomen. Ik weet integendeel, of door mij zelf, „ of uit geloofwaerdige luiden ten vollen eene „ menigte voorbeelden van perſoonen, die reeds „ tot een hogen ouderdom geklommen waren, „ welke door de Inënting zijn gegaen zonder ee- „ nig gevaer, en die, menſchelijkerwijze ge- „ ſproken, het aldergrootſte gevaar zouden ge- „ loopen hebben, indien de Kinderpokjes hen „ langs den gewoonen weg aangetast hadden" MEAD verhaalt, dat in het jaar 1747, de meester van eene Negerij op het eiland St. Christoffel met eigen handen aan 300 Negers de Pokjes ingeënt hebbende, 'er niet één eenige dier ſlaaven aan ſtierf, niettegenſtaande de Kinderziekte op het overige van dat eiland zeer groote verwoestingen aanrechtte. Dr. JURIN, uit Geneve geraadpleegd, verzeekert, dat van 900 Inëntingen, door hem in Engeland gedaan, niet één eenige kwalijk is uitgevallen, en RANBY heeft, naar het getuigenis van CHAIS, meer dan 1000 Inëntingen gedaan, deweike allen zeer gelukkig geſlaagd zijn. Doctor LANGRISH van Winchester zegd, dat geduurende 10 jaaren, toen de Kinderpokjes te

Portsmouth, Guilford, Petersfield, en Winchester zeer doodelijk geweest is, omtrend 2000 perſoonen hunne toevlucht tot de Inënting namen, en dat 'er niet één van die allen geſtorven is behalven twee vrouwen, welke zwanger en tegen den raad der Geneesheeren, ingeënt waren.

Zoo groot waren reeds de voordeelen der Inënting voor meer dan 30 jaaren, en echter was zij nog verre af, van tot dien trap van volmaaktheid geſteegen te zijn, waar toe zij naderhand allengskens is gekoomen.

De Suttoniaanſche wijze van Inënting omtrend den jaare 1767 door DIMSDALE bekend gemaakt, heeft deeze voordeelen zoo aanmerklijk vermeerdert, dat reeds toen ter tijd, volgends het getuigenis der Koninglijke Geneesheeren en Heelmeesters in Engeland nauwlijks één uit 1000 ingeënte ſtierf, indien dezelve naar behooren behandelt waren. In het jaar 1769 verklaarde INGENHOUSZ, dat DIMSDALE alleen tusſchen de 4 à 5000 perſoonen ingeënt had, zonder een aan dezelve verlooren te hebben.

De Suttoniaanen getuigden in dien zelfden tijd, dat het getal der perſoonen, door hen ingeënt, toen reeds 70,000 bedroeg, van welke allen 'er niet meer dan 20 door de Inënting, als oorzaak, geſtorven waren. LEUTHNER heeft door geloofwaardige getuigen aangetoont, dat van de 10,762,4 menſchen, die ingeënt zyn, ſlegts 23 of één van de 4,679 geſtorven waren. En niemand onzer kan het

het onbekend weezen, dat in deeze *Epidemie* hier ter ſteede, van de maand September des voorigen jaars tot aan den 31 Maij l. l., aan de natuurlijke Kinderziekte volgends de lijsten van het *Collegium Medicum* zijn overleeden 1077 menſchen, en dat, geduurende dat zelfde tijdvak, van de 369 kinderen en 6 volwasſenen, die door verſchillende Doctoren ingeënt zijn, maar één kind den negenden dag na de uitbotting geſtorven is, het welk reeds te voren ongezond en zeer aamborſtig was; want dat het kind van den Vroedmeester JAN DE BREE niet aan de Inënting, noch aan de gevolgen daar van is overleeden, gelijk veelen willen, dat ter kwaader trouwe in deeze opgaave verzweegen is, blijkt uit de beſchrijving, door dien kundigen Man hier toe opzetlijk in het licht gegeeven (*).

Thands

(*) J. DE BREE CZ., *Iets over het ſterven van mijn Kind*, *bladz.* 4. Mijn jongſte Zoon was tamelijk ſterk en vlug, dan zeer geplaagd door het zuur in de eerſte wegen, en de meergemelde klierſcherpte. Beſlooten hebbende, hem voor de woede der zoogenaamde *natuurlijke* Kinderziekte te behoeden, entede ik hem Woensdeg den 28 December l. l. de Pokſtoffe op beide de armen, op de gewoone wijze, enkel de opperhuid kwetzende, zonder eene wonde te maaken, in. Zonderling is het, dat na het verdwijnen der ligte onſteeking, door het kwetzen der opperhuid, en het aanbrengen eener vreemde ſtoffe, veroorzaakt, volſtrekt geen uiterlijk teeken van beſmetting op een der armen zig vertoonde.

Dings-

Thands weeten wij, volgends de laatfte telling, dat het getal der inwooners van deeze ftad ver bo-

---

Dingsdag den 10 Januarij vertoonden zich de eerfte tekenen van ziek worden. Woensdag was het kind zeer ziek, en Donderdag kreeg het fterke Stuiptrekkingen, waar op de uitbotting der pokjes volgde. Deeze liepen de gewoone tijdperken gemakkelijk en gewenscht door, ftonden onverbeeterlijk, en droogden eindelijk naar wensch. Dan l. l. Maandag den 23. deezer het Kind volmaakt wel en vrolijk zijnde, ook allerhande lieve kunsjes, met zingen enz. in het bijzijn van een paar waarde vrienden, vertoonende, kreeg het 's avonds ten 8 uuren op het onverwagts de heevigfte Stuipen, met nu en dan een weinig bewust zijn afwisfelende, tot het den volgenden middag ten een uur den geest gaf.

Hoe bedroevend dit fterven, voor mij en mijne tederhartige vrouw, van dit ons lief Kind ook was, wierd egter deeze onze droefheid nog op verfcheide wijze, weder op nieuw opgewekt, door verfcheiden gefprekken, en voorvallen, en daaruit gereezene bedenkingen. Reeds den volgenden ogtend, wanneer ik het fterfgeval in de buurt liet aanzeggen, zond mij een medegevoelend Menfchenvriend, een mijner overbuuren, zonder zig te noemen, het hier bijgevoegd verpligtend en fraaij troostgedicht. In het zelve ontwaar wordende, dat deeze lieve Menfchenvriend in het begrip ftaat, dat het kind aan de Pokziekte zoude overleeden zijn, en wij naderhand meermaalen ter ooren gekomen zynde, dat dit ook by anderen geloofd wierd, ben ik te raade geworden, dit op te ftellen, en aan mijne vrienden en bekenden uit te deelen.

De

boven de 220,000 beloopt, en dat hetzelve omftreeks de helft van deeze eeuw, gelijk uit de tafelen van KARSEBOOM kan blijken, boven de 250,000 heeft bedraagen, zoo dat men derzelver getal dus veilig, geduurende deeze geheele eeuw, op 200,000 ftellen mag. Wanneer men nu aanneemt, dat 'er vijf van de 100 perfoonen de Kinderziekte niet krijgen, zoo zijn 'er van de 200,000 menfchen, maar 10,000 welke van deeze ziekte bevrijd blijven, terwijl 190,000 door dezelven aangetast worden, van deeze reekenende, dat het zevende, of één van de zeven, die de Kinderziekte natuurlijk bekoomen, fterft, zoo beloopt het getal der overleedene aan de natuurlijke Kinderpokjes van de 200,000 menfchen 27,142.

Indien 'er nu van de 1000 ingeënten één ('t welk na de voorige bereekeningen, zoo veel als mooglijk, gefteld is) fneuvelt, zoo beloopt het getal der ingeënte overleedenen van 200,000 flegts 190, derhalven is het verfchil van overleedenen tus-fchen

---

De twee door mij bij het Kind geroepen zijnde Geneeskundigen, getuigen eenpaarig, dat dit toeval niet door de ftoffe der Kinderziekte, konde veroorzaakt zijn. En zelfs, een minkundige zag hier een Kind, wiens aangezigt behoorlijk gekleurd, niet vervallen, de huid niet flap, noch gerimpeld was. De warmte van het lichaam was natuurlijk, zomwijlen wat vermeerdert, en 's nagts en in de morgenftond veel en warm zweet. De randjes der afgedroogde Pokken waren verheeven.

fchen de natuurlijke en ingeënte Pokken-lijders 26,952 welke 'er meer aan de natuurlijke Kinderziekte fterven.

Voorts vastftellende, dat het geflacht der menfchen om de 30 jaaren vernieuwd wordt, zoo leefden 'er zedert het jaar 1700 in Amfterdam, volgends deeze bereekening, 600,000 menfchen, van dewelke 81,426 aan de natuurlijke Kinderziekte zijn omgekoomen, en 570 aan de Inënting zouden geftorven zijn; weshalven 'er in onze eeuw, indien de Inënting geduurende dezelve algemeen was vastgefteld, 80,856 menfchen alleen in deeze Stad meer bij het leven behouden waren, behalven het talrijk nakomelingfchap, dat uit dezelve, door drie achtereenvolgende geflachten, had kunnen gebooren worden.

Dan het is niet alleen het minder gevaar van fterven, hetwelk de ingeënte Kinderziekte veel voordeeliger maakt dan de natuurlijke; maar het zijn niet minder alle die gevaarlijke toevallen en droevige ongemakken, welke dikwerf de natuurlijke Kinderziekte vergezellen, en veeltijds zulke zwaare en geduchte gevolgen naar zig fleepen, dat men ftellig verzeekert, dat het onderfcheid van dit voordeel der ingeënten boven de natuurlijke Kinderpokjes nog veel grooter en aanmerklijker, is dan het opgegeeven verfchil der dooden. Het is immers uit nauwkeurige waarneemingen, geduurende een' langen reeks van jaaren genomen, gebleeken, dat ten minften één uit 5 perfoonen, die

die van de natuurlijke Kinderpokjes aangetast waren, of 'er aan geftorven, of 'er leelijk door mismaakt en gefchonden, of 'er voor zijn geheelen leeven ellendig door geworden is. Door de Inënting is de Kinderziekte, gelijk wij reeds te vooren zagen, altijd oneindig goedaartiger; faamenloopende Pokken, Etterkoorts en Napokken, zijn fchier geheel onbekend bij de Inënting, ten minften allerzeldzaamst; hierom ook is het, dat zij nooit het aangezicht fchendt, geene putten of naaden voortbrengt, ja bijna nimmermeer roode vlakken overlaat; terwijl men veele ongelijk zwaardere en deerniswaardige ongemakken, als eene zwakheid aan het gezicht, of eene volkoomene blindheid, ftomheid, doofheid, lamheid, teering en andere kwijnende en langduurige ziekten door dezelve zeer zeeker voor kan koomen.

Het kan fomwijlen gebeuren, dat men, na de gedaane Inënting der Kinderpokjes dan nog op dien tijd van dezelve bevrijd blijft, gelijk dit altoos plaats heeft bij dezulken, die, fchoon twijfelende, echter reeds te vooren de natuurlijke Kinderziekte gehad hebben, of dewelke onder het getal dier weinigen behooren, aan wien het voorgefchreven is, geduurende hunnen geheelen levensloop, geene Kinderziekte te zullen bekoomen. Zeer zelden gefchied dit bij hen, welke daar na door de Kinderziekte aangetast worden, en deeze zijn in dit zeldzaam geval: fchoon in een' fterkeren graad, wijl hier de ftoffe onmiddelijk in het lig-

chaam

chaam gebragt wordt: gelijk aan die geenen, welke zig aan de zwaarste besmetting der natuurlijke Kinderpokjes blootstellende, echter op sommige tijden van dezelve verschoont blijven, en zij zijn ten minsten hier door van de vreeze, om op dien tijd van dezelve overvallen te worden, gelukkig ontslaagen. Het vergift, geene tweede oorzaak, dat is, geene neiging of geschiktheid ter ontfanging van hetzelve in het ligchaam vindende, schijnt als zig dan niet lange hier in optehouden, maar dadelijk wederom, door de uitwaaseming, hetzelve te verlaaten. Wij kunnen hierom thands: wat ook het ingewortelde vooröordeel, of het blinde bijgeloof, veelal uit eene diepe onkunde, of eene zwakke vreesachtigheid gebooren, hier tegen inbrengen moge: door eene getrouwe ondervinding van bijna 100 jaaren ten vollen verzeekeren, dat, gelijk door de Inënting geene andere krankheid tevens in het ligchaam voortgeplant wordt, even zoo weinig door dezelve nimmer eenige de minste verandering in de kleur en gedaante, veel minder eenig grooter ongemak, of andere zwaardere kwaalen, hoe dezelve ook mogt uitgevallen weezen, zijn voorgebragt, of achtergelaaten. Getuigen hier van zijn de waarneemingen van alle Doctoren, die geduurende deeze eeuw de Geneeskunde in Europa, Azia, Africa, en America aanhoudend uitgeoefend hebben; getuigen zijn de eige ondervindingen van zoo veele duizenden, als 'er binnen dezelve met een' verschillenden uitslag in deeze vier waerelds-

dee-

deelen zijn ingeënt geworden; en eindelijk getuigen zijn wij zelfs, en met ons allen, die deeze kunstige bewerking der Kinderpokjes aan verscheidenen onzer goede bekenden, vrienden en naastbestaanden zoo dikwerf bewerkstelligd zagen.

Het is niet minder aanmerklijk, dat, daar men, blijkens het getuigenis van geloofwaardige mannen, door de natuurlijke Kinderziekte andermaal in zijn leven aangetast kan worden, men integendeel door deeze zelfde waarneemingen en ondervinding geen een voorbeeld weet van iemand, die, de Pokjes door de Inenting, ja zelfs zonder eenige puisten, alleen de Pokkoorts met de gewoone verschijnzelen aan de wondjens doorgestaan hebbende, dezelve weder voor de tweede maal heeft bekoomen; wel is waar, dat sommige vijanden en tegenstrevers deezer heilzaame uitvinding hier van eenige weinige gevallen getracht hebben optegeeven, en nog dagelijks voortgaan dezelve te verspreiden; maar het is altijd van deezen bij een bedaard en onpartijdig onderzoek gebleeken, dat zij of ter kwaader trouwe enkel arglistelijk verzonnen, of uit onkunde en vergissingen, door een' anderen uitslag of de valsche Pokjes voor de waaren te houden, veroorzaakt waren. Zoo verhaalt ons KIRKPATRICK van een' man in Engeland, genaamd JONES, die openlijk opkwam en betuigde, dat hij zijne dochter ingeënt had, 't geen, na zijn eigen zeggen, wel afgeloopen was, zoo echter, dat zij, drie weeken daar na de natuur-

tuurlijke Pokjes door de befmetting gekreegen had; dan bij een nauwkeurig onderzoek moest hij zelf aan den Geneesheer JURIN in een brief aan hem toeftaan, dat hij niet wist, wat inënten was, en dat hij nooit de Pokjes ingeënt had. En BIKKER getuigd dit in zijn eigen perfoon ondervonden te hebben. „ Drie van mijne Kinderen kregen de
„ Windpokjes twee jaaren, nadat zij gelukkig de
„ Pokjes door de Inëntinge gehad hadden; men
„ vond goed wijd en zijd te verfpreiden, dat zij de
„ Pokjes weder gekreegen hadden, niettegenftaan-
„ de zij ingeënt waren; dog het onderzoek van
„ kundige en welmeenende Lieden, en de ver-
„ fcheide bewijzen, die ik hun van de valsheid
„ van dat valsch gerugt terhand ftelde, hebben
„ het zelve wel haast den mond geftopt." Dergelijke gevallen kunnen wij bij verfcheiden fchrijvers, en in den dagelijkfchen omgang met verfchillende menfchen, in meenigte verneemen. Zoo vinden wij bij ROSEN: „ In den jaare 1761,
„ noemde men verfcheide huizen, waarin, gelijk
„ men voorgaf, bij ingeënte kinderen, zich weder-
„ om kwaadaartige Pokjes geopenbaart hadden.
„ Wanneer ik nu op den zelfden tijd de ouderen
„ bezogt, en de kinderen in de huizen zag; zoo
„ bevondt ik, dat dit een verdigtzel was. Deeze,
„ en de veele gevallen in Engeland, hebben mij
„ op de gedagte gebragt, dat die, welke buiten-
„ s'lands zouden gebeurt zijn, even onzeker, en
„ verdigt, gelijk deeze, zouden zijn konnen."

Men

Men heeft zelfs, ten einde zig van deeze waarheid volkoomen te verzeekeren, verschillende proeven hier omtrend genomen, door zommigen, die de natuurlijke of de ingeënte Pokjes reeds te vooren gehad hadden, voor de tweede en derde maal, doch altijd te vergeefs, inteënten, en door anderen, die te vooren reeds met vrucht ingeënt waren, daar na herhaalde reijzen met Pokken lijders, zoo natuurlijke als ingeënte, te laaten omgaan, speelen, eeten en slaapen; maar men heeft bij deezen, hoe ook die proeven zijn herhaalt en verandert geworden, nimmer voor de tweede maal de Pokjes kunnen verwekken. Weshalven het naauwlijks ter verdeediging der Inënting noodig is te besluiten, dat, zoo men ooit langs deezen weg meermaal de Kinderpokjes mogt krijgen, zulks allerzeldzaamst weezen zoude, en dat de Pokjes, door de Inënting ontfangen, immer zoo veel zeekerheid geeven om dezelve nooit weder te bekoomen, dan wanneer men deeze natuurlijk had gekreegen.

En wie onzer zal niet bemerken, dat hier door de twee grootste tegenwerpingen tegen de Inënting der Kinderziekte van zelf vervallen moeten, namenlijk, dat men niet van te vooren kan weeten, of men ooit in zijn leeven de Kinderpokjes natuurlijk zal bekoomen, en dat het strijdig met het gezond verstand en met de liefde tot ons zelve weezen zoude zig zelven eene ziekte te geeven, alleen uit vreeze, van door deeze aangetast te worden; dewijl men, van natuure ter ontfanging der Kinderpokjes ongeschikt zijnde, dezelve ook geenzins als dan door

de Inënting immer zal verkrijgen], en om dat de Inënting niets anders is, dan eene wijze en allezins behoorlijke voorzorge, om zig zelven hier door bij eene bekwaame geleegenheid eene ligte ziekte te geeven, die men toch zeer zeekerlijk eenmaal, en mooglijk wel op een zeer ongunstig tijdſtip, en verzeld van de uiterſte gevaaren, zal moeten bekoomen, en dus van twee onvermijdlijke kwaalen het voordeeligſte uit te kiezen; iets, het welk zoo algemeen is in ons daaglijks leeven, dat hier op bijna alle onze onderneemingen rusten, en zoo oorbaar in de Geneeskunde, dat men met een groot man veilig kan zeggen. „ Indien men „ de Geneeskunde behoorlijk onderzoekt, zal „ men verneemen, dat zij hoofdzaaklijk gegrond- „ vest is op dit beginzel, van de *natuurlijke* „ Ziektens door *konstige* te geneezen. Is niet „ het aderlaten eene konstige bloeding? ver- „ wekken de purgeermiddelen geen konstigen „ buikloop? is het onderſcheid, tusſchen eene „ braking door de raeuwigheden der maage ver- „ oorzaakt, en eene braking, door eenig middel „ verwekt, groot genoeg om te konnen zeggen, „ dat de eene een ziekte is en de andere niet? „ Zijn niet de blaarpleisters, fontanellen, en ſetons „ konstige gezwel- en ettermaakingen?... En ver- „ wekken de Doctoren menigwerf konstige ziek- „ tens, niet alleen om natuurlijke ziektens te ge- „ neezen; maar ook om dezelve voortekoomen, „ zij doen niets anders als de natuur volgen, die „ dikwijls de eene ziekte door eene andere poogt

„ te

„ te geneezen.” Dan hoe nuttig, heilzaam, en voortreflijk deeze kunst-bewerking ook immer weezen moge; zoo dient men nogthands, eer wij tot dezelve voor ons of de onzen overgaan, voor af bedaardlijk naar te gaan, en rijplijk te overweegen, dat wij zeer wel onder het getal dier weinigen konden behooren, welken, fchoon zeer zelden, echter fomwijlen geduurende de ingeënte Kinderpokjes, met gevaarlijke toevallen aangedaan worden, ja zelfs door dezelve omkoomen; want te veronderftellen, dat de Inënting immer tot een' zoo grooten trap van volmaaktheid gebragt zal worden, dat zij niet nu of dan de oorzaak van iemands dood zij of fchijne, was even zoo dwaaslijk, als dat men door dezelve onfterflijk zoude begeeren te worden. Daarenboven kunnen wij nimmer met zeekerheid weeten, of 'er niet één onder de ingeënten zal wezen, wiens levensloop juist tot op dien tijd was afgemeeten. „ Neem 500 perzoonen, „ zegd de Bisfchop van Worcester, neem ze alle „ uiterlijk in goede gezondheid; ten einde van „ een maend zullen 'er misfchien veele van weezen, „ die den tol der natuur betaeld hebben. Indien zij „ allen waren ingeënt, zouden dezelfde ongevallen „ hebben konnen gebeuren, en de inënting zou „ 'er niets toe gedaan hebben.” En 'er zullen altijd verborgen en toevallige oorzaaken blijven, welke de fcherpzienfte Artz van te vooren nooit heeft kunnen te gemoet zien, noch ontdekken, en die nogthands de Kinderziekte voor deezen of geenen fomtijds gevaarlijk, ja zelfs doodlijk maaken.

Men moet zig derhalven nimmer tot de Inënting ligtvaardig bepaalen, noch zig of de zijnen in eenig gevaar begeeven, zonder alvoorens alle de zwaarigheden recht doorzien te hebben, en zoo lange men nog eenigzins twijfelt, of de Inënting te verkiezen is boven het afwagten der natuurlijke Kinderziekte, moet men dezelve voor zig en de zijnen weigeren; wijl de voorzichtigheid vordert, dat men zig tot niets bepaale, dan tot het geene ons in allen opzichten het beste en voordeeligfte blijkt te weezen; maar wanneer men zig eenmaal naar een rijp beraad voor dezelve beflist heeft, moet men ook nu kloekmoedig die zijde volgen, welke men door rede boven de andere heeft uitgekoozen. „ En dit doende, moet men, naar „ BIKKER, eene bijzondere fterkte van geest „ bezitten, om tot de Inënting te befluiten, wan„ neer men overweegt, dat men gezond zijnde „ zig eene Ziekte gaat geeven, waar aan men „ zou kunnen fterven; en vader zijnde, begrijp „ ik leevendig, hoe hart het vallen, hoe gevoelig „ het treffen zou, indien men door dien weg „ eens een geliefd kind verloor. Ik heb zelve „ herhaalde reizen en zoo ernstig als iemant die „ zwaarigheid overwogen, en de overmagt der „ hartstogtelijke aandoeningen, die zij in een „ Vaderlijk hart verwekt, heeft mij meer dan eens „ zoo verre vervoert en doen aarfelen, dat het „ weinig fcheelde, of ik had 'er al den indruk „ van gevoeld en gehoorfaamd; maar bedaard en te„ rug gekomen zijnde, heb ik haar van alle zijden

„ be-

„ beſchouwd ; en ik heb gehoor gegeeven aan
„ de redeneeringen en voorſtellen, die het gezond
„ verſtand en eene redelijke geest hadden voorge-
„ dragen, en dezen hebben mij 'er geheel over
„ heen gebragt, tot zoo verre zelfs, dat ik thans,
„ daar ik van het groote nut en voordeel en
„ de onvergelijkelijk grootere veiligheid der
„ konstige dan der natuurlijke Kinderpokjes ten
„ volle overtuigd ben, dat ik thans, zeg ik, mij
„ niet gerust kan ſtellen wegens het lot mijner
„ Kinderen, voordat ik hen ingeënt hebbe, en
„ dat ik naauwlijks begrijpen kan, hoe Ouders,
„ die hunne Kinderen lief hebben, een oogenblik
„ hier over in twijfel hangen kunnen, althans
„ niet, hoe zij zig van de moeite ontſlaan kunnen
„ om hier omtrent een behoorlijk onderzoek te
„ doen; ja ik verbeel mij vasteiijk, dat ik het mij
„ zelve nooit zou kunnen vergeeven, indien ik hen
„ door de Kinderziekte zag ſneuvelen of elen-
„ dig worden. Wanneer ik begrijpen kon dat
„ middel van behoudeniſſe verzuimd te hebben;
„ en ik kan integendeel mij gemakkelijk voorſtel-
„ len, dat ik mij zeer wel zou kunnen getroosten,
„ zo ik hen onder de Inëntinge zag ſterven,
„ als ik zeeker was, dat ik alles in 't werk ge-
„ ſteld had wat ik konde, om 'er eenen goeden
„ uitſlag aan te geeven, omdat ik begrijpen zou
„ volgens redelijke beginſelen, volgens mijn
„ beste weeten, volgens de overtuiging van mijn
„ verſtand en met het allerbeste oogmerk gehan-
„ delt en in alle opzigten mijnen pligt betragt

 „ te

„ te hebben; en omdat ik het aanmerken zou aan „ de eene zijde als een natuurlijk gevolg der „ dingen, dat onder zoo veele duizende ingeënte „ Kinderen het mijne fterven moest, en aan de „ andere zijde als eene vrijmagtige fchikking der „ Voorzienigheid, aan wie het niet behaagd had „ deze mijne poogingen naar mijnen wensch te doen „ uitvallen." Bijzonder treffend is de volgende vergelijking, welke TISSOT op dit onderwerp heeft toegepast, en die door alle onbevooroordeelde verftanden naar waarheid goedgekeurd is. — Een onherroeplijk nootlot verpligt alle de Inwooners van een zeekere Landftreek om eens in hun leeven over een zeer fmalle plank te gaan, waar onder eene diepe, fnel afloopende en geweldige ftroom gaat. De ondervinding van tien eeuwen heeft geleerd, dat van 10 perfoonen, die 'er over gaan, 'er op zijn minst één is, die 'er afvalt en verdrinkt, zonder te gewaagen van hen, welken 'er afvallen, en gered worden; doch die tegen de rotzen, waar mede het bedde der rivier vervult is, geftooten zijnde, al hun leeven zwakheden en ongemakken overhouden, welke hen het lot doen benijden van allen, die 'er in zijn omgekoomen.

Dezelfde waarneemingen, waar door men het gevaar van die overgang geleerd heeft, hebben ook de oorzaaken doen kennen, die denzelven zoo gevaarlijk maaken. Men heeft opgemerkt, dat 'er veelen zijn afgevallen enkel door de vreeze van te zullen vallen; anderen om dat zij te zwaar waren, en aan de plank ongelijke beweegingen gaven; an-

anderen, om dat zij in het overgaan van hooft-draaijingen, flaauwte, of vallende ziekte aangetast wierden; anderen om dat de plank met ijs bedekt was; anderen wierden 'er afgeworpen door een' geweldigen ftormwind; anderen bleeven 'er, om dat zij dien tocht bij nacht ondernomen hadden; veele zwangere vrouwen vielen 'er af, om dat het haar te moeijelijk was hun ligchaam in evenwicht te houden, en om dat zij de plaats niet zien konden, daar zij haare voeten zetten moesten; een groot getal was het flachtoffer van de raadgeevingen, die welmeenende, doch kwalijk onderrichte lieden, hoedanigen 'er zeer veelen gevonden worden, hun gaven.

Een verftandig Man merkt aan, en zegt, dewijl de overgang niet noodzaaklijk doodlijk is; maar nadien het meestal toevallige omftandigheden zijn, die denzelven zoo gevaarlijk maaken; nademaal wij 'er allen over moeten, en gemerkt het zeer zeldfaam is, als wij 'er eens over gegaan zijn, dat wij 'er voor de tweede reis weder over gaan moeten; zoo laat ons befluiten, en vastftellen, dat een ieder 'er zal overgaan in eenen tijd, dat alle nadeelige omftandigheden afweezig, en alle voordeelige omftandigheden tegenwoordig zijn, te weeten; 1°. voor dat men het gevaar kent, 2°. voor dat men te zwaar is, 3°. in eenen tijd, waar in men op reis geen gevaar van eenige ziekte of toeval te vreezen heeft, 4°. als 'er geen ijs op de plank is, en het niet hard waait, 5°. op klaarlichten dag, 6°. de vrouwen, als zij niet zwanger zijn kunnen, 7°. een ieder

zal 'er overgaan onder het beſtier van een kundig Leidsman, die den tijd van overgang bepaalen zal. Alle verſtandige lieden, alle welmeenende burgers zullen het nut van dit plan bemerken, men zal het ten uitvoer brengen, en men zal bevinden, dat het een allergelukkigst gevolg heeft; dat, in plaatſe van een tiende gedeelte der overgangers, het welk 'er door omkwam, 'er nu van de duizend en meer naauwlijks één zal verlooren gaan, en dat 'er ſchier nooit één door het ſtooten tegen de rotzen ongelukkig worden zal. De zaaken dus ſtaande, kan men denken, dat een rechtaartig vader, die zijne kinderen waarlijk lief heeft, niet zou oordeelen, dat hij zig van zijne plicht kweet, en dat hij den indruk van eene teedere en verlichte kinderliefde gehoorzaamde, indien hij hen op den gunstigſten tijd over die plank deed gaan, met het kleine gevaar van één onder 1000 of 1500, veel liever dan het gevaar af te wagten, van 'er hen over te brengen met het gevaar van één onder 10. En indien deeze vergelijking wel getroffen is, ſchijnt het mij toe, zeer moeijelijk te weezen zig tegen het gevolg van dezelve te kunnen verzetten.

Laaten wij derhalven niet langer eene zoo nuttige en heilzaame uitoefening, als wij door de beste proeven en eene zoo lange ondervinding gezien hebben, dat de Inënting der Kinderpokjes voor geheel het menschdom is, bevooroordeelt blijven verrachten, en ons hier door aan dien onverſtandigen Engelſchen prediker gelijk ſtellen, welke, na te hebben durven zeggen tegen zijne

toe-

toehoorders, *dat de Inënting een uitvinding van den Duivel was*, deeze zijne ſtigtelijke en onpartijdige leerreden eindigde met uittefchreeuwen, *dat de Godverzaakers en Godslasteraars, de Heidenen en de Ongeloovigen, dat zulk een volk de Pokken Inënten, en zich laaten Inënten.* De verſtandige vriend van den Godvruchtigen DODDRIDGE, wordt vrij ijverig, als hij op dit ſtuk koomt. „ Dat deeze onhebbe-„ lijke berispers leeren, zig te bevreedigen om „ ſtil te zijn, en hunne eige dingen te doen; ik „ raade hen, als een vriend, dat zij zig het „ hartsverdriet beſpaaren, van te zien, hoe zeer „ weinig werks de lieden, welke weeten te den-„ ken, van hun geblaf, dat zoo weinig liefdaadig „ en zoo verwoed is, maaken."

Maar laaten wij integendeel vlijtig voortvaaren de Inënting der Kinderpokjes ter behoudenis van ons eigen leeven, en tot een waar geluk en heil van alle onze medemenſchen, meer en meer in te voeren, en laaten wij, gedachtig aan het onbereekenbaar gevaar der natuurlijke Kinderpokjes, vastſtellen, dat de reden dit middel van bewaaring heeft opgegeeven, en ſchoon het als een kunst, door menſchen verricht, niet volſtrekt zonder alle gevaar kan weezen, het echter geheel eigen is, dat de conſcientie hetzelve goedkeure, en wij de Inënting aanmerken als een Behoed-middel, waar van God ons zelve de ontdekking vergund heeft, om hier door het leeven te redden van een gedeelte des geheelen menſchelijken geſlachts, ja dat het vertrouwen zelfs, het welk men aan de Godheid verſchuldigt

is, gezag geeft om van hetzelve een recht gebruik te maaken.

Wij verzoeken dus door de Inënting God niet, die ons dit leeven als een gift gegeeven heeft, noch kunnen hier door gezegd worden hem voor uit te loopen, bij wien de dagen van ons leeven allen geteld zijn. — Wij zouden God hier mede verzoeken, wanneer men zulks deede, om dat wij langer aan zijne zorgen en befcherming ten onzen opzichten twijfelden, of als wij ons door de Inënting opzetlijk in een zoodanig gevaar begaven, waar uit wij niet dan door een bijzonder wonderwerk verlost konden worden, of wanneer men een oogmerk had, om hier mede Gods magt beleedigend uit te daagen. Dan daar God ons dit leeven niet alleen als een gift; maar ook als een toevertrouwd pand heeft gegeeven, eischt hij tevens van ons, dat wij niets zullen verzuimen, wat ftrekken moge om hetzelve tot zijn grootfte verheerlijking te beveiligen en te bewaaren. MAHOMETH heeft aan de Turken geboden, dat zij de huizen, waar in de Pest is, niet zullen verlaaten, om dat God hunne dagen afgeperkt, en hunne lotgevallen beflist heeft; zoo dat zij even gemeenzaam de aangetasten van de pest bezoeken, als wij onze vrienden, welke de fteen, de jicht, of de koorts hebben. Men ziet 'er zelfs onder hen, die aan de pest geftorvenen ontkleeden en op ftaande voet die kleederen aantrekken, zelfs gaan de gezonden bij die gevaarlijke zieken flaapen. Maar wat is ook het gevolg van eene zoo verkeerde en

droe-

droevige handelwijze? — deeze, dat geheele huisgezinnen ellendig omkoomen, dat anderen, die de geboden van den ALCORAN in dat opzicht verwaarloozen, voor 't kwaade vlieden, en zig na afgeleegene dorpen en landhoeven begeeven, ook hier van verſchoont blijven. Dit is het gebruik van de KADI's of Wetgeleerden, welke op deeze wijze hun leeven bewaaren; terwijl de menigte in eene dwaaze en onzinnige hardnekkigheid hetzelve 'er bij inſchieten. Indien wij nu, gelijk aan deeze ongelukkige Turken, ook hier in onzen plicht verwaarloozen, kan het nimmer eene verſchooning weezen te zeggen, dat wij niet wisten, waar toe wij voorgeſchikt waren. Wij allen zijn voorgeſchikt God te gehoorzaamen, en dit zullen wij ten deezen opzichten dan alleen naarkoomen, wanneer wij gebruik maken van alle die middelen, welke wij bij de hand neemen kunnen om ons leeven te bewaaren, — en gaan deeze ſomwijlen gepaart met eenige waarſchijnlijkheden, de gewigtigſte zaaken van het leeven gaan haaren gang op dezelve, de krijgsman in zijne tochten; de koopman in zijn' handel; de arbeider in zijn werk; de doctor in zijne voorſchriften; alle verkiezen in hunne zaak, dien tijd en die manier, welke hen met de meeste waarſchijnlijkheid een' goeden uitſlag belooven. Die altijd zoude willen wagten, eer hij de handen uitſtak, tot dat hij van den uitkomst ten vollen verzeekerd was, zou zig tot eene bijna geduurige werkloosheid ongelukkig veroordeelen; en inge-

geval de Inënting van deeze waarſchijnlijkheid volkoomen bevrijd ware, zoude het eene onverantwoordelijke misdaad zijn tot dezelve zijne toevlugt niet genomen te hebben.

„ Ik ſchroome niet, zegd een voornaam Godge„ leerde, hier aan een ieder Christen, die tee„ derheid van gemoed heeft, te vragen, of hij „ Gods bewaaring tegen de Kinderziekte afſmee„ ken, en zig die belooven kan zonder vermeetel„ heid, terwijl hij weigert zig van de Inënting „ te bedienen? Overtuigd, dat gij gevaar loopt, „ van door dit doodelijk kwaat omtekomen, weet „ gij terzelfder tijd, dat de goede Voorzienig„ heid een kragtig behoedmiddel heeft doen ont„ dekt worden, om u te bewaaren voor 't geweld „ dezer beſmettinge, en gij, gij maakt niet, met „ een ijver, vol van dankbaarheid, gebruik van „ dit middel! misſchien belacht gij het integen„ deel. Mogelijk ſpreekt gij 'er kwaalijk van, en „ veroordeelt hen, die 'er in eerlijken gemoede „ hun toevlugt toe nemen. Daar gij de oogen „ ſluit voor het licht, bij het waarſchijnlijk ge„ vaar van uw eigen leven, en van dat der per„ ſoonen, die van u afhangen. Overweeg toch „ de zaak bedaardelijk en zonder vooroordeel. „ Vraag vervolgends aan uzelf, of uw manier „ van doen een gedrag is, 't geen aan Christenen „ past? Zie, of gij in ſtaat zijt om het te regt„ vaardigen voor de oogen van uw's gelijken, ja „ voor uwe eigene oogen. Zie bovenal, wat re„ denen gij 'er van zult kunnen geven aan den „ opperſten Regter, wanneer hij u roepen zal om „ voor hem te verſchijnen." —